

*Souvenirs: How They May Be or May Not
Be Understood*

Mikrokosmoksen matkaajat

Memories from Spain

Holidaying behind the Iron Curtain

Matkailututkimus 17:2/2021
© Suomen matkailututkimuksen seura

SISÄLLYSLUETTELO / CONTENTS

Matkailututkimus / Finnish Journal of Tourism Research 17:2/2021

PÄÄKIRJOITUS / EDITORIAL

Minne suuntaat, Matkailututkimus?

Olga Hannonen, Juho Pesonen

4

JOHDANTO / INTRODUCTION

Matkamuistotyöryhmä: Tuija Hautala-Hirvioja, Hanna Kyläniemi, Maija Mäkikalli ja Heidi Pietarinen

6

KATSAUKSET / REVIEWS

📖 Souvenir in Motion: Cultural and Historical Perspectives on the Souvenir as a Research Object -konferenssin annista

Matti-Pekka Karikko

10

📖 Souvenirs: How They May Be or May Not Be Understood

Michael Hitchcock

15

ARTIKKELIT / ARTICLES

📖 Mikrokosmoksen matkaajat. Matkamuistot ja omakohtainen kokemus 1600-luvun englantilaisissa kurioositeettikokeelmissa

Saara Penttinen

22

📖 Memories from Spain. The Finnish painter Albert Edelfelt's (1854-1905) travel pictures as souvenirs

Marie-Sofie Lundström

40

📖 Holidaying behind the Iron Curtain: The material culture of tourism in Cold War Eastern Europe

Carys Wilkins

54

Minne suuntaat, Matkailututkimus?

Olga Hannonen ja Juho Pesonen, Itä-Suomen yliopisto

Tällä pääkirjoituksella ja lehden numerolla avautuu uusi Matkailututkimus-lehden päätoimittajuuskausi Itä-Suomen Yliopistossa (UEF). Matkailututkimuksen seura on valinnut uusiksi päätoimittajiksi Olga Hannosen ja Juho Pesosen, ja toimitussihteeriksi Johanna Heinosen. Me vastaamme lehden toimittamisesta vuoden 2021 toisesta numerosta alkaen, vaikka sisällöllisesti matkamuistotyöryhmäläiset ovatkin tehneet päätyön.

Matkailututkimuksen päämääränä on tukea matkailututkimusta erityisesti Suomessa. Tarkoituksenamme on lisätä lehden vaikuttavuutta suomalaisessa matkailukentässä seuraavien vuosien aikana. Matkailussa siirrytään tällä hetkellä ripeästi kohti tietoon perustuvia johtamismalleja. Matkailututkimus-lehdellä on mahdollisuudet nousta merkittäväksi tekijäksi tässä keskustelussa. Luotettavalle tutkimustiedolle on selvä tarve. Näemme, että tulevaisuudessa Matkailututkimus-lehti on keskustelufoorumi toimialan ja tutkimuskentän välillä ja arvokas tietolähde kaikille, jotka haluavat tietää Suomessa tehtävästä matkailututkimuksesta sekä kansainvälisistä matkailutrendeistä.

Tähän tarkoitukseen lehti laajentaa Puheenvuorot-osiota tarjoamaan väylän tutkijoille koota yhteen useamman oman tai tutkimusryhmänsä kansainvälisesti julkaisemat artikkelit yhteen suomenkieliseen artikkeliin, jossa on analysoitu tulosten merkitystä matkailualalle ja -tutkimukselle Suomessa. Tällaisten uusien puheenvuorojen tarkoitus on avata keskustelua aiheesta ja tuoda suomenkieliselle yleisölle tietoa Suomessa tehtävästä kansainvälisestä matkailututkimuksesta ja sen merkityksestä. Lisäksi tässä yhteydessä tullaan nostamaan esille Näkökulmia-osaston roolia keskustelun jatkamiseksi ja mahdollisesti kutsutaan kirjoittajia Näkökulmia-osioon.

Muihin lehden kehitysideoihin kuuluu arvioinnin prosessin nopeuttaminen. Päätoimittajanamme pyrimme antamaan alustavat kommentit kahden viikon kuluessa artikkelin lähettämisestä lehteen tai lähettämään artikkelin vertaisarviointiin.

Suomenkielisissä ja ruotsinkielisissä artikkelissa vaaditaan englanninkielisen abstraktin suomen-, ruotsinkielisen abstraktin lisäksi. Tällä muutoksella haluamme, että suomenkielinen tieteellinen keskustelu ja tutkimustulokset tavoittavat kansainvälistä yleisöä ainakin abstraktin muodossa. Vuonna 2022 lehdessä tapahtuu aikataulumuutoksia. Ensimmäinen numero ilmestyy 1 syyskuuta 2022 ja toinen numero 15 joulukuuta 2022.

Tämä vuoden 2021 toinen numero on *Special Issue on Souvenirs*. Saimme numeron viimein valmiiksi vierailevien päätoimittajien voimin. Matka tähän oli mutkikas. Tekniset haasteet viivästyttivät numeron ilmestymistä, mutta päätimme kuitenkin panostaa enemmän artikkeleiden laatuun kuin kiirehtiä niiden julkaisua. Lopputuloksena onkin ai-

nutlaatuinen kokoelma matkamuistoihin liittyviä artikkeleita ja näkökulmia. Vierailevien päätoimittajien matkamuistotyöryhmä Tuija Hautala-Hirvioja, Hanna Kyläniemi, Maija Mäkikalli ja Heidi Pietarinen kertovatkin Special Issue johdannossa numeronsisällöstä ja heidän näkemyksensä aiheeseen.

Johdanto

*Matkamuistotyöryhmä
Tuija Hautala-Hirvioja, Lapin yliopisto
Hanna Kyläniemi, Lapin maakuntamuseon johtaja
Maija Mäkikalli, Turun yliopisto
Heidi Pietarinen, Lapin yliopisto*

Abstract

The Faculty of Arts and Design at the University of Lapland in Rovaniemi Finland, and the Regional Museum of Lapland organized an international conference *Souvenirs in Motion: Cultural and Historical Perspectives on the Souvenir as a Research Object* with the support of the Finnish Cultural Foundation. The reason for organizing the conference was the observation that there is very few research on souvenirs in Finland. There are many souvenirs related to Lapland tourism in the collection of the museums, especially in the Regional Museum of Lapland. The conference was originally supposed to be in Rovaniemi in April 2020, but due to the Covid-19 pandemic, it was postponed for one year. In the end, the conference was held online from 22 April to 23 April 2021. The conference was well received and there were about 120 participants. The conference included five keynote presentations and nine inspiring and versatile parallel sessions (c.f. Karikko in this issue). Souvenirs proved to be diverse and contain many meanings. The articles of this publication are associated with the conference.

Johdanto

Matkailututkimus-lehden teemanumero pohjautuu keväällä 2021 Rovaniemellä järjestettyyn kansainväliseen konferenssiin *Souvenirs in Motion: Cultural and Historical Perspectives on the Souvenir as a Research Object*. Konferenssi sai alkunsa havainnostamme, että vaikka matkamuistot ja matkamuistoesineet ovat merkittävä osa matkailukulttuuria ja matkailuteollisuutta, ja niillä on pitkä kiehtova historiansa, niitä on tutkittu yllättävän vähän Suomessa. Rovaniemellä sijaitseva Lapin maakuntamuseo on jo 1980-luvulta lähtien erikoistunut Lapin matkailuun, erityisesti Lapin matkamuistojen tallentamiseen ja esittämiseen näyttelyissään. Vuosien varrella kokoelmiin on tallennettu tuhansia matkamuistoesineitä, tarroja, postikortteja ja pienpainatteita. Ne on nähty kiinnostavana mutta samalla vaikeasti määriteltävänä aineistona. Monet kysymykset liittyvät matkamuistoihin kuten niiden valmistukseen, käyttöön ja kulttuuriseen sensitiivisyyteen.

Lapin maakuntamuseo piti aineistokokonaisuuttaan hedelmällisenä laajempaan tutkimukseen, mikä erilaisten keskustelujen kautta johti yhteistyöhön Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan kanssa. Niinpä järjestettiin konferenssi, jossa kansainvälinen ja kotimainen tutkimus sekä tutkijat kohtasivat pandemian takia etänä. Huolimatta etä-

yhteyksistä konferenssi oli onnistunut ja yhteistyön toivottiin jatkuvan matkamuistotutkimuksen puitteissa.

Matkamuistot herättävät ajatuksia, kysymyksiä ja muistoja, myös meissä toimittajissa

Lapin maakuntamuseon johtaja Hanna Kyläniemi pohtii lappilaisia matkamuistoja suhteessa niiden museaalisen merkitykseen. Erityisesti Lapin matkamuistoihin liittyy monimutkainen kulttuurisen omimisen teema, jonka käsittely on syystäkin noussut vahvasti esille viime vuosikymmeninä. Museokokoelmissa tämä teema on erityisen vahvasti läsnä, sillä Lapin matkamuistoteollisuudessa yksi näkyvimpiä aiheita on saamelainen kulttuuri ja sen hyödyntäminen tavalla tai toisella. Usein hyödyntäminen ja taloudellinen hyötyminen ovat olleet saamelaisia loukkaavia. Mutta silti kulttuurinen omiminen ei aina ole itsestään selvä näkökulma. Lapin-matkailun alusta saakka myös saamelaiset käsityöläiset ovat valmistaneet myyntiin monenlaisia esineitä, jotka ovat voineet olla arkisia käyttötavaroita, tekstiilejä tai pieniä koriste-esineitä. Jos näille esineille on yhä tallessa tarkat kontekstitiedot, voidaan asiat tunnistaa ja määritellä myös museokokoelmissa. Jos tarkkoja tietoja ei enää ole saatavissa herää lukuisia kysymyksiä. Miten asia määritellään, ja kuka sen määrittelee? Keskustellaanko ilmiön suhteen ensisijaisesti valmistajista, myyjistä vai käyttäjistä? Nykypäivänä yhtenä kiinnostavana piirteenä kulttuuriseen sensitiivisyyteen liittyen on nähtävissä, että matkailijat eivät välttämättä uskalla ostaa saamelaisten käsityöläisten valmistamia esineitä, koska kokevat, että heillä ei ole oikeutta käyttää niitä. Mitä tämä tarkoittaa matkamuistoiksi esineitä valmistavan käsityöläisen näkökulmasta, joka elättää itsensä tällä elinkeinolla?

Tekstiilialan professori Heidi Pietarinen miettii, miten suomenkielinen matkamuisto-sana kuvaa matkasta muistona olevaa esinettä, tai matkalta mieleen jäänyttä elämystä ja miten se muistuttaa matkamuistoon herkästi liittyvistä (im)materiaalisista, moniaistisista, sosiaalisista ja kulttuurisesti kestäväan kehitykseen liittyvistä ominaisuuksista. Myös tuliainen voi olla matkalta tuotu tai vieraaksi tulijan tuoma lahja, tuominen. Osa pitää näitä matkamuistoja tai tuliaisia turhanpäiväisenä kitsinä. Toiselle luontokappaleista ja massatuotetuista turistiesineistä koottujen vitriinien sisällöt ovat merkittävä matkamuistokokoelma. Huolellisesti asetetut esineet muodostavat harvinaisen, arvokkaan, epävallisten esineiden ja tarinoiden kokonaisuuden, nykyaikaisen kuriositeettikabinetin. Vaikka kuriositeettikabinetin merkitys ja esitystapa kuvaavat monella tapaa mennyttä aikaa, ne ovat edelleen kiehtovia. Ensisijaisesti ne houkuttelevat jakamaan tarinoita perheen, ystävien ja sukulaisten kanssa. Oma kuriositeettikabinetini on setäni Joensuun kotitalossa, jonka huoneiden sisustustekstiileistä ja -esineistä valtaosa on hänen aikaisemmasta Namibian kodistaan. Jokaiseen esineeseen liittyy setäni kertoma tarina, jonka vain me kuulijat muistamme.

Taidehistorian professori ja pitkänmatkan kävelijä Tuija Hautala-Hirvioja vaelsi ensimmäisen kerran lokakuussa 2010 yli 100 km:n pätkän Santiago de Compostelan pyhiinvaellusreittiä. Sen jälkeen kävelyharrastus on jatkunut aktiivisena parhaimmillaan kaksi reis-

sua vuodessa. Kävelijän reppu ei saa painaa liikaa, joten vuosien myötä sisältö on tiivistynyt ja repun paino laskenut kahdeksaan kiloon. Matkalta mukaan tuotavan muiston on oltava kevyt ja pieni. Useimmiten muistot ovatkin kuvina omassa kännykässä. Kymmenisen vuotta sitten tapahtunut muutto pienempään asuntoon laittoi miettimään tavaroiden paljoutta, joukossa oli paljon tuliaisena saatuja tai itse hankittuja matkamuiستoja. Tuntui, ettei oltu ihan kestävän kehityksen linjoilla ja mieleeni tuli Victor Papanekin vuonna 1973 julkaisema kirja *Turhaa vai tarpeellista?* Kävelymatkoilla haluaisi toki tukea paikallisia muutenkin kuin vain ruokailu- ja majoituspalveluita käyttäen. Olisikohan mahdollista kehittää paikalliseen tarinaperinteeseen tai musiikkiin pohjautuvia immateriaalisia matkamuiستoja, jotka eivät lisäisi tavaramäärää?

Muotoilun historian ja materiaalisen kulttuurin tutkija FT Maija Mäkikalli lähti tutkimaan Lapin matkailussa keskeisen jouluturismin historiaa ja siihen liittyviä matkamuiستoesineitä Lapin maakuntamuseon kokoelmissa. Vaikka joulunvietolla on pitkät kulttuuriset traditionsa, voidaan ajatella, että jouluturismi Lapissa juontaa eräänlaisesta matkamuiستosta tai tulaiaisesta itsekin. Tärkeänä sysäyksenä sille oli mediapersoona Niilo Tarvajärven vierailu vuonna 1959 Disneylandissa Yhdysvalloissa, ja siellä herännyt ajatus Joulupukin maasta Suomen Lapissa. Museon kokoelmissa on monenlaisia jouluaiheisia turismiin liittyviä esineitä Joulumaa-aiheisista palapeleistä muovikasseihin ja jääkaappimagneetteihin. Kokoelman äärellä huomaa, että kyseiset matkamuiستoesineet kiinnittyvät moniaineksisiin kulttuurisiin konteksteihin – niin ajallisesti kuin paikallisestikin – läheltä ja kaukaa.

Lyhyt katsaus Matkailututkimus-lehden artikkeleihin

Kuvataidekasvatuksen opiskelija Matti-Pekka Karikko osallistui *Souvenirs in Motion: Cultural and Historical Perspectives on the Souvenir as a Research Object* -konferenssiin ja seurasi kaikki asiantuntijaesitelmät ja yhdeksän alustusta. Hän luo artikkelissaan moninäkökulmaisen katsauksen seuraamiinsa esitelmiin. Konferenssin pääpuhuja professori (Cultural Policy and Tourism) Michael Hitchcock pohtii matkamuiستo -käsitteen lähtökoh-tia *Souvenirs: How They May Be or May Not Be Understood* -artikkelissaan. *Oxford English Dictionary of Historical Principles* -sanakirjan (1973) mukaan souvenir -sana tuli englannin kieleen vuonna 1775 ranskasta tarkoittaen muistia. Lisäksi se liittyy sanojen muistomerkki (*a token of remembrance*) ja muistoesine (*keepsake*) merkityksiin (1778). Entä millaisessa matkamuiستojen maailmassa elämme nykyään? Japanissa matkamuiستo, *omiyage*, yhdistetään tietyn alueen esineisiin, joiden tuominen matkoilta perheelle ja työtovereille on huolellisesti harkittu velvollisuus. Myös Filippiineillä *pasalubong* -lahjoja annetaan ystäville, perheenjäsenille ja kollegoille.

Moderni matkamuiستokulttuuri alkoi kehittyä matkustamisen yleistyessä uuden ajan alussa. Historiantutkija Saara Penttisen *Mikrokosmoksessa matkaajat, omakohtainen kokemus 1600-luvun englantilaisissa kurioositeettikokoelmissa* -artikkelissa tarkastelemat kurioositeettikabinetit syntyivät tässä kontekstissa ja olivat suosittuja 1600- ja 1700-luvuilla. Poikkeuksellisia esineitä sisältäneiden kokoelmien ajateltiin ilmentävän luomakunnan ih-

meellisyyttä, “maailmaa pienoiskoossa”. Penttinen pohtii, keitä kokoelmien keräilijät olivat ja tarkastelee erityisesti englantilaista Tradescantien kurioositeettikokoelmaa ja sen katalogia vuodelta 1656. Penttinen analysoi kokoelman omakohtaisuutta ja paikantaa katalogien sisältämien paikkatietojen avulla keräilijän matkakohteita.

Artikkelissaan *Memories from Spain. The Finnish Painter Albert Edelfelt's (1854-1905) Travel Picture as Souvenirs* Marie-Sofie Lundström keskittyy analysoimaan suomalaisen taidemaalarin Albert Edelfeltin kahta maalausta, jotka liittyvät taiteilijan kuuden viikon matkaan Espanjaan vuonna 1881. Lundströmin mukaan matkustava taiteilija voidaan samaistaa turistiin, ja Edelfeltin maalauksia voi tarkastella matkamuuistoina. Artikkelin tavoitteena on selvittää, miten taiteilijan matkakokemukset liittyvät ja näkyvät hänen kahdessa maalauksessaan. Tutkimuksen ytimessä ovat teosten nimet, jotka viittaavat muistiin ja ankkuroivat kuvat aikaan ja paikkaan. Lundström päätyy näkemykseen, että semioottinen analyysi syventää tulkintaa. Onhan matkamuuisto merkki jo itsestään, ja kuten Edelfeltin maalauksissa kirjoitukset tuovat tulkintaan oman lisänsä. Yhdessä metonymian aiheen kanssa kuvat voidaan tulkita semioottisesti totuus- tai aitousmerkkinä, mikä lisää taidehistoriallisen analyysin syvyyttä ja ymmärrystä matkailukokemuksesta sekä matkamuuistosta laajemmassa yhteydessä.

Carys Wilkins tutkii *Holidaying behind the Iron Curtain: the material culture of tourism in Cold War Western Europe* –artikkelissaan Skotlannin kansallismuseon kokoelmissa olevaa aineistoa. Eileen Crowfordin (1913 - 1990) kokoelma sisältää erilaisia matkamuuistoja, postikortteja ja matkaesitteitä, mutta myös matkoihin liittyneitä asiakirjoja. Aineiston laajuudesta johtuen sen perusteella on mahdollista tutkia tarkemmin matkojen ja erityisesti matkoilla kerättyjen matkamuuistojen koko kontekstia sekä pyrkiä ymmärtämään yksilön tekemiä valintoja ja niiden merkityksiä. Artikkelissa keskitytään erityisesti hänen kolmeen matkaansa: kaksiviikkoiseen ryhmämatkaan Itä-Saksaan vuonna 1955 ja kahteen ryhmämatkaan Neuvostoliittoon vuosina 1973 ja 1978. Wilkins pyrkii hahmottaa artikkelissaan laajempaa kontekstia ja merkityksiä niiden skotlantilaisten matkanjärjestäjien toiminnalle, jotka kylmän sodan vuosina järjestivät matkoja Itä-Eurooppaan. Eileen Crowfordilla on ollut aineiston perusteella selkeät kiinnostuksen kohteet matkamuuistoesineissä, jotka ovat yleensä koruja, rintamerkkejä, postikortteja, paikallisia käsitöitä tai esitteitä - yleensä ottaen pieniä, edullisia ja helposti kuljetettavia esineitä.

Souvenir in Motion: Cultural and Historical Perspectives on the Souvenir as a Research Object -konferenssin annista

Matti-Pekka Karikko, opiskelija, Lapin yliopisto, TTK kuvataidekasvatus

Lapin yliopiston taiteiden tiedekunta ja Lapin maakuntamuseo päättivät yhteisvoimin sekä Suomen Kulttuurirahaston apurahan turvin järjestää kansainvälisen matkamuistoja käsittelevän kansainvälisen konferenssin *Souvenir in Motion: Cultural and Historical Perspectives on the Souvenir as a Research Object*. Konferenssin piti alun alkaen olla huhtikuussa 2020 Rovaniemellä, mutta Covid-19 pandemian vuoksi sitä siirrettiin vuodelle. Lopulta konferenssi jouduttiin järjestämään etänä. Osallistuin konferenssiin molempina päivinä. Seurasin kaikki viisi asiantuntijaesitelmää ja yhdeksän alustusta.

Thursday 22 April 2021

- 10:00 - 10:30 Conference Opening, Tuija Hautala-Hirvioja & Hanna Kyläniemi
- 10:30 - 11:30 Souvenirs - How They May Be or May Not Be Understood, Michael Hitchcock
- 11:45 - 12:45 Authentic duodji? Controlling the traditional knowledge of Sámi handicrafts, Sigga-Marja Magga
- 13:15 - 14:15 Different meanings of souvenirs in the collections of South Karelia Museum, Reija Eeva
- 14:30 - 16:00 Parallel sessions:
 1. Definitions and meanings of a Souvenir
 - 1.1 Holidaying behind the iron curtain: The material culture of tourism in Cold War Eastern Europe, Carys Wilkins
 - 1.2 Knives from Ostrobothnia and Handicrafts from Lapland – Souvenirs and the Image of Finland from 1930 to 1945, Saara Pouru
 - 1.3 Souvenir objects as self introduction: the example of the city of Grasse, Chloé Rosati-Marzetti

Friday 23 April 2021

- 10:00 - 10:30 Jonna Häkkinä & Antti Honkanen
- 10:30 - 11:30 From Personal Souvenirs to Museum Objects. Shifting Meanings between Congo and Finland in the Early 20th Century, Leila Koivunen
- 11:45 - 12:45 The life of tourist souvenirs: From the holiday experience to everyday life, Julie Masset

13:15 - 14:45 Parallel sessions:

7. Photographs and images as Souvenirs

7.1 From Helsinki Market Square to the world – the significance analysis of stereoscopic photograph as a souvenir, Satu Savia

7.2 The Norwegian Souvenir Postcard in the second half of the 20th century, Guro Tangvald

7.3 Come to Finland, Nostalgia and the Imagery of Finnish Lapland, Elina Arminen

15:00 – 16:30 Parallel sessions:

8. Invisible souvenirs and virtual experiences

8.1 More Wonders that in a Lifetime of Travel. Virtual Travel by Souvenirs in 17th Century English Cabinets of Curiosity, Saara Penttinen

8.2 Supporting Tourists' Digital Experiences with Local Culture Heritage, Jonna Häkkilä and research group

10. Design, craft and experience

10.3 Craft, Souvenirs and the Invention of Tradition in Highlands Scotland, Andrea Peach

16:30 - 17:30 Closing discussions

Yksi kiinnostavimmista esityksistä oli Leila Koivusen *From Personal Souvenirs to Museum Objects. Shifting Meanings between Congo and Finland in the Early 20th Century*, joka käsitteli Kongosta tuotujen esineiden muuttumista matkamuistoista museoesineiksi. Esityksessä havainnollistettiin hyvin, miten henkilökohtaisesta tulee yleistä ja miten esine saa erilaisia merkityksiä eri viitekehyksissä. Vaikka matkamuistoksi hankittu esine on sisältänyt paljon tarinoita ja muistoja omistajansa näkökulmasta, voi vuosikymmeniä myöhemmin sen arvo museoesineenä olla vähäinen. Lisäksi kokonaisuuteen vaikuttaa kontekstisidonnaisuus. Museon näkökulmasta esineellä ei ole suurta arvoa, jos siihen ei liity kunnollisia kontekstitietoja.

Alun perin suomalaiset museot ottivat vastaan matkailijoiden hankkimia esineitä kartuttaakseen kansainvälisiä kokoelmiaan. Käytännössä se oli ainoa keino saada kokoelmiin esineitä eri puolilta maailmaa. Nykyään näiden esineiden museoarvo on hieman erilainen ja jopa niiden paikka museokokoelmissa on kyseenalaistettu. Kuten Koivunen totesi, esineiden voi sanoa kertovan nyt alkuperäisten merkitysten sijaan museoinstituutioiden tarinaa. Museon talletettuina entiset matkamuistot kertovat siitä, millaisin keinoin ja periaattein suomalaisten museoiden kokoelmia kartutettiin 1900-luvun alussa.

Koivusen ja Michael Hitchcockin esitykset liittyivät laajempaan, toiseuden esittämisen teemaan. Koivunen käsitteli toiseutta museoiden näkökulmasta. Hitchcockilla toiseus tuli esille tutkijan oman näkökulman ja tutkimuskohteiden valinnan kautta. Minulle syntyi vaikutelma, että matkamuistot ja niiden tutkimus liittyvät vahvasti toiseuden tutkimisen historiaan – matkailu on aina merkinnyt itsen peilaamista jotain uutta ja jopa outoakin vasten. Tätä puolestaan voi pitää hyvin tyypillisenä piirteenä länsimaisessa ajattelussa. Matkamuistoihin liittyy myös kulttuurista omimista ja riski kulttuuristen stereotyyppien

vahvistumisesta tai kulttuurin eksotisoimisesta. Nämä näkökulmat tulivat selvästi esiin Sigga-Marja Maggan ja Saara Pourun esityksissä.

Julie Massetin puheenvuoro *The life of tourist souvenirs: From the holiday experience to everyday life* esitteli käytännönläheisen tutkimuksen matkamuistojen linkaareista ihmisten kodeissa. Se oli ajatuksia herättävä. Minulle itselleni on hieman outoa ajatella, että ensin hankkisin esineen ja sitten heittäisin sen pois, kun esine ei enää merkitse sitä mitä alun perin. Merkitysten muutoskin on osa esineeseen muodostuvaa suhdetta. Massetin tutkimuksesta sai sen käsityksen, että ihmiset luopuvat esineistä siksi, etteivät ne enää merkitse heille sitä, mitä he alun perin halusivat. Myös matkamuistojen siirtäminen ullakolle säilytykseen kuvattiin Massetin esityksessä merkitysten häviämisenä ja esineen loppuna. Minulle esineessä ei ole tärkeintä se, onko se esillä vai ei. Monet tärkeät esineet ovat varastossa laatikkoon pakattuna. Ullakolla ne eivät kuitenkaan ole missään epämääräisessä välitilassa tai odottamassa kierrätykseen joutumista, vaan myös laatikkoon talletettu esine muistoinen on minulle tärkeä. Siellä ne ovat paremmin suojassa valolta ja pölyltä.

Sisustusmaun muutoksen ja matkamuistoesineiden välistä suhdettakin olisi mielenkiintoista pohtia tarkemmin, koska kalustemuotoilulla ja matkamuistoilla on yhteys. 1960- ja 1970-lukujen massaturismi loi tarpeen matkamuistojen esittelemiselle, mikä merkitsi kalustemuotoilussa tarvetta erilaisille hyllyille. Matkamuistojen fyysisissä piirteissä puolestaan korostuu Hitchcockin mukaan muotoilun näkökulmasta kaksi vastakkaista ilmiötä. Matkamuiston täytyy olla pieni ja helposti kuljetettava, mutta joskus esineistä valmistetaan todellista kokoaan suurempia matkamuistoversioita.

Minusta oli mielenkiintoista, että seuraamissani esityksissä ei suoraan käsitelty matkamuistoihin liittyviä ympäristöhaittoja. Odotin etukäteen keskustelua tästäkin näkökulmasta. Toki on mahdollista, että aihetta käsiteltiin niissä sessioissa, joita en seurannut. Silti pohdin sitäkin, eivätkö matkamuistojen tutkijat halua kyseenalaistaa oman tutkimusalansa merkitystä esittelemällä sen ongelmallisia puolia. Myöskään Hitchcockin ja Teaguen (2005) keskeisessä teoksessa *Souvenirs – the material culture of tourism* aihetta ei juurikaan käsitellä. Monet matkamuistot ovat lähtökohtaisesti turhia. Maailmassa on liikaa turhaa tavaraa, ja etenkin muovisia tuotteita vailla selkeää käyttöfunktioita voi pitää kyseenalaisina. Yksi ratkaisu voisi olla luonnonmukaisempien matkamuistojen hankkiminen. Niissäkin voi olla omat ongelmansa. Reija Eevan esityksen yhteydessä käydyssä keskustelussa sivuttiin hiekan keräämisen haittoja. Joissakin matkakohteissa hiekan kerääminen matkamuistoksi on kielletty. Ja itse asiassa hiekka onkin globaalissa mittakaavassa harvinaiseksi käyvä hyödyke. (Ikävalko, 2019; Kippo, 2017.) Toisaalta Suomessa porontaljoja menee jätteisiin, koska niille ei ole tarvetta tai jatkojalostajia (Laakkonen & Kähkönen, 2021).

Ylipäänsä muotoilualalla on viime vuosina alettu pohtia muotoilijoiden roolia loputtoman uuden tavarann suunnittelijoina. Painopiste onkin siirtynyt kokemusten ja palveluiden muotoilemiseen. Ekologisesti kestävien matkamuistojen ohella toinen ratkaisu voisi olla aineeton matkamuisto. Palvelumuotoilun ja aineettomien matkamuistojen yhteys tuli esiin Jonna Häkkinen alustuksessa *Supporting Tourists' Digital Experiences with Local Culture Heritage*, jossa esiteltiin museoiden ja matkailijoiden käyttöön suunniteltuja virtuaa-

lisiä ympäristöjä ja pelejä. Ehkäpä matkamuisto voisikin olla mahdollisuus palata käyntikohteeseen virtuaalisesti. Toisaalta epäilen hieman tällaisten virtuaalisten matkamuistojen ja niitä tarjoavien palvelujen ajallista kestävyyttä, sillä ohjelmistoja päivitetään ja laitteita kehitetään.

Voi myös kysyä, miksi muistamiseen tarvittaisiin fyysinen esine – muistaminenhan on sinänsä aineeton prosessi. Muistoesine voi kuitenkin toimia muiston välittäjänä ja aktivoijana. Muistisairauksiin liittyen moniaistiset elämykset voivat palauttaa mieleen jo unohtuneita muistoja ja kokemuksia. Hitchcock (2005, 4) rinnastaa myös lomakuvat matkamuistoihin, vaikka hänkin näkee matkamuiston sisältävän enemmän merkityksiä kuin valokuva. Hitchcock sivusi esitelmässään matkamuiston aineettomia puolia. Digitaalaisia valokuvia voi pitää jossain määrin aineettomana matkamuiston muotona. Suurten kuvamäärien säilyttäminen esimerkiksi tietokoneen kovalevyllä tai pilvipalvelussa sisältää kuitenkin omat ongelmansa. Tietokoneen osiin tarvittavia harvinaisia metalleja kaivetaan ympäristön kustannuksella ja palvelinsalit kuluttavat suuret määrät sähköä. Ehkäpä pelkkä muisto on sittenkin paras matkamuisto.

Muutamissa muissakin esityksissä käsiteltiin kuvien merkitystä matkamuistona. Satu Savia esitteli Helsingin kaupunginmuseon kokoelmien stereokuvia, Guro Tangvald norjalaisia postikortteja ja Elina Arminen suomalaisten matkailujulisteiden kuvastoa. Henkilökohtaisesti koen kuvan kaikkein merkittävimpanä matkamuistojen muotona. Valokuvaus on ollut osa matkailua valokuvauksen alkuajoista 1800-luvun puolivälistä asti, tekniikat ja kenties kuvauskohteetkin ovat muuttuneet. Valokuvan dokumenttiarvoon yhdistyy henkilökohtaisuus, yleensä kuvaaja haluaa tallettaa lomamatkan tunnelmat ja muistot. Niinpä kuvissa esiintyvät ihmisten ohella tunnistettavat, ikoniset paikat ja maisemat.

Postikortti on muuttunut matkamuistona välttämättömyydestä harvinaisuudeksi kirjepostin lähettämisen vähentyessä. Miksi lähettää kortti postissa, kun voi ottaa valokuvan ja jakaa sen samalla hetkellä sosiaalisessa mediassa. Ehkä postikortista onkin tulossa tiedon välittämisen sijasta keräilyesine. Tämän puolesta puhuvat ainakin Tangvaldin esityksen yhteydessä käyty keskustelu retrokorttien keräilystä sekä toisaalta hyvin perinteisten maisemakorttien yhä jatkuvasta suosioista. Tangvaldin mukaan Norjassa suosituimpien korttiaiheiden kärjessä pysyvät vuodesta toiseen samat maisemat ja paikat. Toisaalta Savian esityksessä kävi ilmi, että kuvia on keräilty ennenkin. Muun muassa Helsingistä levisi kuvia kansainvälisesti osana pakettina myytyjä stereokuvakokoelmia. Paikkoja saattoi siis katsella ilman, että niissä oli itse vierailut.

Matkamuistoesineet ovat tuttu näky kirpputoreilla. Herääkin ajatus, voisiko matkailija hankkia matkamuistonsa paikalliselta kirpputorilta ja millainen rooli olisi kierrätetyillä matkamuistoilla. Ainakin kirpputorilta tai kierrätyskeskuksesta hankitun muovisen poron ekologinen jalanjälki olisi uutta vastaavaa pienempi. Chloé Rosati-Marzettin esityksessä kuvailtiin mielenkiintoisesti paikan ja siihen liitettyjen kuvallisten symbolien suhdetta. Etelä-Ranskassa sijaitseva Grasse tunnetaan hajuvesiteollisuuden keskuksena, vaikka tuoksut tehdään pääosin muualla. Tärkeintä onkin brändi, ja parfyymiyrityksillä on tuo-

tantoa kaupungissa vain nimen ja siihen liittyvien mielikuvien vuoksi. Matkamuistot tois-
tavat kuvia laventelipelloista ja myynnissä on laventeliparfyymeja ja -saippuaa.

Vaikka matkamuistoja hankitaan spontaanisti ja hetken mielijohteesta, esityksissä tuli
esiin myös matkamuistojen hankkimisen suunnitelmallisuus. Masset kertoi pariskunnas-
ta, joka suunnitteli matkan aikana, millaisen taideteoksen he hankkisivat. Kotona prosessi
jatkuu teoksen sijoittamisella osaksi sisustusta. Kääntöpuolena oli se, että uuden hankin-
nan tieltä täytyi siirtää jotain varastoon tai jopa kierrätykseen. Muistoon liittyvä fyysinen
esine on siis korvattavissa tai poistettavissa, vaikka se hankittiin alun perin nimenomaan
muiston vuoksi. Konkreettisesti muistot lomalta eivät kuitenkaan katoa mihinkään, vaikka
esine poistettaisiinkin.

Konferenssin myötä aloin pohtimaan, mikä kaikki voi olla matkamuisto ja mihin mat-
kamuisto rajautuu. Onko tavallinen käyttöesinekin matkamuisto, jos se ostetaan muualta
kuin lähikaupasta? Voiko matkamuisto muuttua käyttöesineeksi, kun se vaihtaa omista-
jaa? Voiko matkamuisto olla elävä tai kehittyvä? Minulla kasvaa ikkunalla bougainvillea,
jonka pistokkaan mummoni on tuonut aikoinaan matkamuistona Espanjasta. Kasvi on
seurannut sukumme elämää 1970-luvulta lähtien kolmella paikkakunnalla. Sitä hoita-
essani ajatukseni siirtyvät edesmenneeseen mummoon ja hänen matkoihinsa. Haavei-
len, että tallessa olisi kuva mummosta ja bougainvilleasta alkuperäisellä kasvupaikallaan
Espanjassa. Mummoni kuoleman jälkeen bougainvillean merkitys on vain vahvistunut.
Minusta tuntuu, että jos menetän kasvin, menetän paljon muutakin, nimittäin siihen liit-
tyvät suvun muistot. Minulla on tallessa muitakin isovanhempieni matkoiltaan itselleen
hankkimia matkamuistoja. Niiden sisältämät merkitykset ovat muuttuneet. Ne eivät enää
viittaa yksittäisiin matkakokemuksiin, vaan niistä on tullut todisteita eletystä elämästä,
valinnoista ja jopa aikakaudesta. Tämä kaikki tuli mieleeni kuunnellessani Carys Wilkin-
sin puheenvuoroa skotlantilaisesta, itäblokin maissa matkustelleesta Eileen Crowfordista,
jonka koko elämäntarina avautui hänen matkoiltaan säästämiensä kuittien, matkasuunni-
telmien ja matkamuistojen kautta.

Lähteet

Hitchcock, M. & Teague, K. (toim, 2005). *Souvenirs – the material culture of tourism*. Aldershot: Ash-
gate.

Ikävalko, K. (15.7.2019). Riittääkö Suomessa hiekka? Ehtyvälle hiekalle haetaan nyt korvaajaa
konehiekasta ja mahdollisesti merihiekasta. Yle Uutiset. Haettu 18.6.2021 osoitteesta: <https://yle.fi/uutiset/3-10865010>.

Kippo, J. (6.8.2017). Unohtakaa öljy, nyt loppuu hiekka – hiekasta on tullut niin arvokasta, että sen
vuoksi jopa tapetaan. Yle Uutiset. haettu 18.6.2021 osoitteesta: <https://yle.fi/uutiset/3-9745042>

Laakkonen, J. & Kähkönen, S. (24.2.2021). Kymmenientuhansien porontaljojen päätyemisessä jätteenki-
ei ole järkeä, sanoo vastuullisuusasiantuntija – materiaali olisi muuta nahkaa ekologisempaa. Yle
Uutiset. haettu 18.6.2021 osoitteesta: <https://yle.fi/uutiset/3-11800253>.

Souvenirs 2021 -konferenssin esitykset. Haettu 18.6.2021 osoitteesta: [https://www.ulapland.fi/EN/
Events-University-of-Lapland/Souvenirs-2021/Programme](https://www.ulapland.fi/EN/Events-University-of-Lapland/Souvenirs-2021/Programme)

Souvenirs: How They May Be or May Not Be Understood

Michael Hitchcock, Emeritus Professor, Institute for Creative and Cultural Entrepreneurship-Goldsmiths, University of London

This paper is based on a keynote lecture given by Michael Hitchcock, Emeritus Professor, Institute for Creative and Cultural Entrepreneurship at Goldsmiths, University of London, United Kingdom at the Souvenirs 2021 conference.

Introduction

According to the *Shorter Oxford English Dictionary of Historical Principles* (1973), the word 'souvenir' entered the English language in 1775 from French and means 'memory' with the associated meanings of 'keepsake' and a token of remembrance (1778). English and French are by no means the only languages that have tried to define this area of as memorabilia also exists in English as a Latin import associated with objects valued for their memories and historical interest, which can be applied in the professional field to a company or brand. This connection with memory can be illustrated by reference to van Eyck's portrait painting of 1432, in which large capitals are depicted, apparently carved on to stone, with the words *LEAL SOVVENIR* (loyal remembrance in French) (National Gallery, London). At the top of the painting is small inscription in Latin characters bearing the Greek words: *TUM OTHEOS* (then God). The meaning of the painting is unclear and it has been speculated that the portrait was painted after the sitter's death and that the crumbling parapet bearing the title might be an illusion to man's mortality (ibid.). The point illustrated here that needs to be made at the outset is that the term 'souvenir' is not invariably associated with tourism.

In Japan souvenirs are called *omiyage*, and are often associated with products of a particular region and bringing back such items from trips to give to family and co-workers is a carefully considered duty. A similar custom is observed in the Philippines where gifts known as *pasalubong* are given to friends, family members and colleagues. Indonesian (Bahasa Indonesia) is another language endowed with souvenir meanings such as *oleh-oleh*, *tanda mata* and *kenang-kenangan*, which may roughly be translated as variations on the word 'souvenir', but not necessarily linked to a specific variety.

There probably exist many other words for something like a souvenir in a wide variety of languages, perhaps meaning slightly different actions or things, and it would be tedious

to simply list them here. However, it is worth noting some observations about the above examples as they do help us to focus on what a souvenir might be. First, just look at the date that the word 'souvenir' is thought to have entered English as it is the height of what is known as the 'Grand Tour', the custom of taking a trip to the south by members of the northern European nobility and wealthy landed gentry between the 17th and 18th centuries until the advent of rail transport in the 19th century (Chard, 1999). It was a kind of educational rite-of passage in which these early tourists soaked up the learning and artistic merits of the Greco-Roman world and the Renaissance. This era marked the beginning of European guidebooks and we know that these wealthy travellers were encouraged to visit cabinets of curiosities or early museums as they travelled, and there were dealers who supplied them with artworks and other goods to take home, most famously Lord Hamilton in Naples, the husband of Emma, who was to become the lover of Horatio Nelson. Interestingly, as Chard has observed, the Hamiltons did not just sell artworks to tourists but also supplied experiences, notably Emma's impressions of Greco-Roman statues for which she posed in skimpy attire (Chard: personal communication).

Something similar applies to the Japanese variant of this business as there is a formidable trade *omiyage* in which continues to this day. In fact it is thought to be a number of authors on tourism that the purchase of an exquisite object associated with the destination visited is the second largest expenditure for Japanese after the cost of the trip itself. In some contexts the merchandising of souvenirs can be an economically profitable activity, but perhaps not in all contexts.

The edited volumes of 2000

The above examples from the Grand Tour and Japan tend to focus on the retailing of high end products, but as we shall see it is by no means the only way of looking at souvenirs, not least when one considers that experiences are very much to the fore in contemporary tourism. The term 'experiential tourism' is derived from B. Joseph Pine and James H. Gilmore's paper on the 'Experience Economy', which was published in 1998 and argues that this kind of economy activity follows on from the sequence of agrarian, industrial and service types of economy. My co-edited book with Ken Teague entitled *Souvenirs: the Material Culture of Tourism* (2000) appears only two years after this seminal paper on the experience economy and, though it is very much concerned with the materiality of souvenirs it is much more than this. As mentioned above dictionary definitions usually see souvenirs in terms of memory and their associations with tourism, but as we pointed out in our book based on a conference at the Horniman Museum, they can be much more than this. One of the reasons we held the conference at the Horniman Museum in London was the fact that the collections were originally based in part on Frederick Horniman's travels (Horniman Museum). He was a Member of Parliament who had inherited a fortune from his tea merchant father and was in many ways simply an upmarket tourist, though the objects that he collected have long been treated as ethnographic curios (*ibid.*).

Nelson Graburn's (2000) foreword to our book homes in on the diversity of what might be called a souvenir and we also discussed at the time whether souvenirs had to be tangible as the title of our book indicates. Music and food, for example, are regarded as 'intangible' heritage, though they may also be drawn into a discussion on souvenirs. Graburn's foreword and my introduction provide a useful overview of the many variants and definitions of the term 'souvenir', which would be difficult to summarise without repeating verbatim in a paper like this, but what is perhaps worth noting is Graburn's point that souvenirs do not just exist in the domain of tourism, but are also memories of other past phenomena and political events. The volume, for example, mentioned souvenirs associated with the Suffragette movement and in a similar vein drew attention to the 'solidarity souvenirs' associated with the Chiapas uprising in southern Mexico in the 1990s (Hitchcock, 2000). This association continues into the present with delegates to the G7 summit in Cornwall being offered upmarket and hand-crafted mementos to take away (The Times, 15th May, 2021). There are business angles to these examples, but that does not appear to be a primary motive as it is the cause or political association that is foremost. That said the business side of souvenir production and retail is certainly worth considering even though the motives for purchasing may range from social obligations as is the case with the Japanese, Philippine and Indonesian examples mentioned above to expressions of political sympathy. It is also possible that the term souvenir encompasses so many things that its original definition no longer applies, but I suspect that like the word 'art' we have simply become accustomed to it meaning many things and that we have already entered an era in which some kind of additional term like 'solidarity souvenir' is required.

At this point it is worth noting that our Souvenirs book did not come out alone and in the same year it was accompanied by my edited book with Wiendu Nuryanti entitled *Building on Batik* (2000). This book is by no means limited to batik in Indonesia [batik is referred to as a special fabric dyeing technique], though the conference on which it was based was hosted in Indonesia. It raises amongst other things the links between craft and tourism and the importance of the internet, as well as the making of batik as an experiential phenomenon. It also addresses the tension between batik as a sacred artefact and its sale as a commodity and once again Graburn provided a section on his experience among the Inuit in which he noted that souvenirs often serve different demands. On one hand they provide buyers with attractive arts and crafts, while on the other they help to manage the outside world's view of themselves while remaining commercially viable.

At the time of the publication of *Building on Batik* it was clear that it was not just the sale of the product that made money, but the experience of learning about how it was made and even the practice of making an example for one's self. And in that respect the selling of batik knowledge was starting to resemble the practice of gastro-tourism in which you not only consume the food, but learn to make it. Similar observations can be made with regard to agro-tourism and farm to fork eating where you harvest what you later dine on. The important point here is that the experience is very much as important as the product, and that there are many examples of such activities in what we have long characterised as

the creative or cultural economy. In fact, it was the omission of gastronomy from the UK's definition of which sectors comprised the creative economy that was seen as a mistake, not least in view of the emergence of London as one of the world's great gastronomic centres. In fact, I would go one stage further and would include souvenirs too as something that should be considered in terms of the creative industries, but not all aspects for sure and that we should only look at examples of those that demonstrate a level of creativity with the associated connotations of added value.

It is often assumed that souvenirs are products that are designed as such, but this need not be the case. For example, in Egypt leather bound notebooks are popular with local but have caught the eye of tourists and so we have an historic product that is popular with both markets with the added value of buying a locally sourced product. But sometimes these popular local products are deliberately downgraded, presumably to save on costs, as is the case in Uzbekistan where quality knives are made for domestic consumption and lower grade ones that look superficially similar are sold to tourists. The same can be said for crossbows in northern Thailand as producers assume that tourists will never really use them in the way that was originally intended.

The purchase of souvenirs also brings us into the so called zones of 'frontstage' and 'backstage', following Erving Goffman's (1959) widely cited analysis, in which the tourist becomes aware of a specifically constructed front-of-house tourism zone, but detects a back-of-house where reality is thought to exist. Tourists may venture into this zone to experience a greater sense of reality which Cohen has called a 'false back' (Cohen, 1988). Such zones can be seen in umbrella factories in northern Thailand where the shop opens up on to a factory. Umbrellas sales are largely aimed at women, but men can satisfy their need for more 'masculine' products by wondering into the factory to purchase tools from the 'workers', of which there is an abundant supply, the demand having already been anticipated. This author made such a purchase, a pump drill, in Chiang Mai in the 1980s only to see the worker nonchalantly replace it from his stock in a nearby basket once the sale had been realised.

After my two edited volumes came out I learned about the interesting phenomenon of being able to design your own souvenir on-line and then being able to collect it on holiday. There's also been some recent and interesting work on 'selfies' as souvenirs and although these photographs do not directly make money for the retailer or artisan, the photo can be as important as the purchase in terms of experiences, especially if the image is displayed on the maker/vendor's website. The photograph helps to tell the story, to reinforce provenance and is an increasingly important part of experiential tourism. It may also help the artisan/vendor to undertake market research into what tourists' desire without the associated expense. The market research happens empirically through sales as opposed to developing new and costly products without this kind of feedback. The fact that so many touristic experience are published on-line these days provides us with an opportunity to gain some insights into the spending habits and motives of tourists through studying blogs using 'netnography' to ascertain content analysis, though ethical safeguards do need to be observed.

Importance of interpretation

looking at. Chinese tourists in China may be aware of the references to legends and stories symbolized by say paper-cuts, but Western tourists often have no idea what they are looking at. The same applies in reverse and is a pressing question given the importance of outbound tourism from Asia, notably from China. Such may be the gulf in cultural understanding, it may be difficult to convince retailers that tourists simply do not understand what is being sold to them. The cultural divide may not necessarily be that great, the Swedish dala horse being a case in point (Hanefors & Selwyn, 2000). British tourists to Sweden are often mystified at first to see a painted wooden horse for sale, but as they are able to easily look up its history and associated meanings on-line they may well be persuaded to purchase one. In a strange way, products are often well-understood but the context is confused, which is the case with the cuckoo clock which is widely associated with Switzerland, when in fact it originates in the German Black Forest region. Such is the demand for these clocks that souvenirs sellers in Switzerland have given up trying to point out that they are nor Swiss and simply sell them alongside their other products.

Another common misconception is that the object that is closely associated with a destination is actually from that area. This is not necessarily the case as souvenirs can easily travel along the hubs and spokes of economic distribution systems. In Bali, for example, crafts are outsourced to islands with cheaper labour costs such as Java, while being retailed as Balinese. Some are designed in Bali, but others may simply be designed and made elsewhere as tourism has made Bali a relatively prosperous province in comparison to other regions. A similar phenomenon can be observed in the USA where the Navaho are strongly associated with certain textiles and exquisite jewellery but where again the actual manufacturing may be outsourced, though the strong Navaho brand is staunchly protected (Hitchcock, 2000).

A related misconception is that the person involved in selling a souvenir is somehow connected culturally to these retail products, but this need not be the case, especially in huge cosmopolitan cities like London where less than half the population are thought to be of British origin. In such contexts it may be hard to define what is meant by ethnonyms such as 'British' as the term 'Londoner' is a readily adaptive category. Also, in place like London it may be easy to see what is intended to be a souvenir, such as a plastic policeman's helmet, but harder to see what actually may be just as much a souvenir but what is seen as luxury product. London, like Paris and Milan, sells lots of luxury goods to tourists and it is often the fact that they actually purchased in London that adds to their allure. The carefully designed receipt that states that was bought in London is as much a souvenir as the item itself.

Interestingly, London sells both multi-cultural and British London at the same time, though rarely in the same place. You can buy Chinese souvenirs, including foodstuffs, in China town, often accompanied by the experience of savouring a Chinese meal. By the same token you can enjoy British afternoon tea at Fortnum and Mason's before going to the elegant shop to stock up on British tea and a variety of other tasty treats. If you are bored with the British and Chinese experience then there is always Banglatown on brick lane where you sample 'Indian' food, which is largely produced by Bangladeshis often of Sylheti origin. Bored of London, then you can go north to Bradford to explore the curry trail and buy products of South Asian origin.

Questions of authenticity

So far, I have not touched much on the subject of ‘authenticity’ though it was flagged up in three and a half pages in the original *Souvenirs* book of 2000. Given the arguments raised above it has become more difficult to discuss the subject from that vantage point and it may be more worthwhile to talk about branding and associations. That said, an article in the business section of the UK’s *Sunday Times* (23rd February 2020) accounted for the relative strength of European luxury brands, notably French ones, as compared with American ones in terms of their associations with heritage and craftsmanship. For sure, European luxury brands do rely heavily on European craft workers and the longevity and back stories of the brands are well told. If one is looking for a business model for somewhere like Lapland, then it would appear that it is real craftsmanship and a genuine heritage that could increase not only the value added but the volume of sales as well. Rather than searching endlessly for authenticity in academic terms, we should perhaps be looking at product quality and its associated heritage, both of which need to be interpreted in ways that increasingly culturally diverse tourists can understand. The experience of purchasing a souvenir, whether it is tangible or intangible, is also part of the attraction, and these experiences can be delivered in a wide variety of ways.

Finally, there always needs to be something for everybody and, much as a cannot see the attraction of plastic dinosaurs, retailers in the museum shops that I know remind me that you simply have to have them as children like nothing better than to spend their limited pocket money on these ubiquitous objects. Of course these items do tend to occur in museums that have associations with dinosaurs, and I do know of alternative items that can be sold just as cheaply. The Horniman Museum, where this discussion began is famous for its stuffed walrus and the museum shop sells some rather attractive cuddly toy walruses alongside inexpensive walrus fridge magnets. I am told that both sell well.

Conclusion

The conference entitled ‘*Souvenirs 2021*’ was a welcome reminder that the souvenir topic is wide ranging and culturally and economically important. This paper acts as a kind of link between the much smaller conference held at the Horniman Museum in London (Hitchcock & Teague, 2000) and the larger one, though not just focussing on souvenirs, in Yogyakarta in Indonesia (Hitchcock & Nuryanti, 2000). The papers presented at the conference hosted on-line in Rovaniemi are vast in their scope, but as this author argues the topic is still much larger and worthy of further research. We still do not know the percentage of the holiday budget spent on souvenirs by many cultures, ranging from around 30 % for westerners and about 60 % for some Asian peoples, and what people actually do with their souvenirs when they get home. Circumstantial evidence suggests that there is still an interest in having personalised ‘cabinets of curiosities’ at home which can be shown to members of the family, as well as guests, serving as stores of memory and topics for discussion. There is also the case for looking more closely at goods being brought as gifts to special events, which often end up being housed in special purpose-built display areas, a case in point being

Marshal Tito's Mausoleum in Belgrade which displays elaborate relay batons presented by young pioneers to the leader of former Yugoslavia, as well as gifts from political leaders of the era. There are many such collections around the world and it would certainly be worth looking at them more closely for what they can tell us about the mind-sets and aspirations of the both the donors and the recipients, a case in point being the vast assemblage acquired over many decades by the Queen of the United Kingdom and the Commonwealth. Are there collections of this kind to be researched in countries that are not currently connected with royalty such as Finland and what kinds of gifts given by envoys from this country with its complex history tell us about the state of this nation and culture over time?

References

- Chard, C. (1999). *Pleasure and Guilt on the Grand Tour: Travel Writing and Imaginative Geography, 1600-1830*. Manchester University Press
- Cohen, E. (1988). Authenticity and commoditization in tourism. *Annals of Tourism Research*, 15(3), 370-386
- Goffman, W. (1959). *The Presentation of Self in Everyday Life*. Doubleday
- Graburn, N.H.H. (2000) Foreword. In M. Hitchcock, M. & K. Teague, (Eds.), *Souvenirs: The material culture of tourism*. Ashgate.
- Hanefors, M & Selwyn, T. (2000). Dalecarlian masques: One souvenir's many voices. In
- Hitchcock, M., & K. Teague, K. (Eds.). *Souvenirs: The material culture of tourism*. Ashgate.
- Hitchcock, M., & Teague, K. (eds) (2000) *Souvenirs: The Material Culture of Tourism*. Aldershot: Ashgate
- Hitchcock, M. (2000) Introduction. In M. Hitchcock, & K. Teague, (Eds.), *Souvenirs: The material culture of tourism*. Ashgate.
- Hitchcock, M., & Nuryanti, W. (Eds.). (2000). *Building on batik: The globalization of a craft community*. Ashgate.
- Horniman Museum, London <https://www.horniman.ac.uk/our-history/> (10/05/2021)
- National Gallery, London. <https://www.nationalgallery.org.uk/paintings/jan-van-eyck-portrait-of-a-man-leal-souvenir> (10/05/2001)
- Oxford University Press. (1973). *Shorter Oxford English Dictionary on Historical Principles*. Oxford University Press
- Pine, B.P., & Gilmore, J.H. (1989). Welcome to the experience economy. *Harvard Business Review* (August) <https://hbr.org/1998/07/welcome-to-the-experience-economy>

Mikrokosmoksen matkaajat. Matkamuistot ja omakohtainen kokemus 1600-luvun englantilaisissa kurioositeettikokoelmissa

Travelling through the Microcosm. Souvenirs and First-Hand Experience in Seventeenth-Century English Cabinets of Curiosities

Saara Penttinen

PhD Candidate at the University of Turku Department of European and World History

Abstract

Royal gardeners and collectors of curiosities, father and son John Tradescant, were praised as world-travellers, who created a miniature world for their contemporaries to enjoy. But whose world was it based on – and whose world did it convey?

In this article, I examine the objects and plants in seventeenth-century English cabinets of curiosities as both personal and culturally collective souvenirs, through which I reveal contemporary ideas about mobility, travel, and the concept of first-hand experience in Early modern England. As an example, I use the collection known as the Tradescant Ark with the help of diary entries, letters, and the 1656 catalogue. I especially analyse the catalogue as a form of reconstructing historical travel.

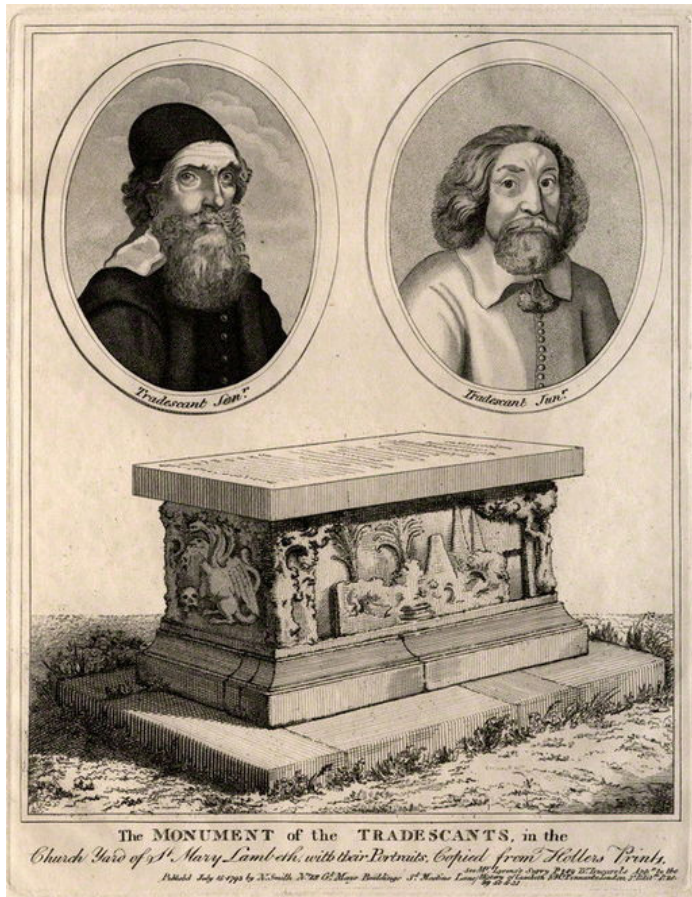
The Tradescants, as was common at the time, were associated with God as creators of their private microcosm. Their subjective experiences of the world were also represented in the geographical as well as the social networks through which the objects had apparently travelled. However, the world of the collection was not only subjective; Collective, for example English and European, aspirations and geographical imaginations were also detectable in its contents.

Moreover, a visitor to the collection carried their own personal worldviews that became influenced by the microcosm of the collection. Eventually, there is no such thing as a pure experience of the world, but always an endless combination of one's own and others' experiences, past and present, personal and collective – a collection such as The Ark being a perfect representation of such a mixture.

Keywords: kurioositeettikabinetti; omakohtainen kokemus; matkamuisto; kokoelmahistoria; uuden ajan alun Englanti, Cabinet of curiosities; first-hand experience; souvenir; history of collections; early modern England

Johdanto

Nyky-Lontoon sydämessä, Lambethissa, sijaitsee koristeellinen hauta. Sen yhteydessä olevaa vuodelta 1662 peräisin olevaa piirtokirjoitusta on lainattu lukuisissa uuden ajan alun kokoelmakulttuurista kuvaavissa teoksissa:

Kuva 1. Tradescantien muotokuvat ja hauta Wenceslaus Hollarin mukaan. Wikimedia Commons.

*As by their choice Collections May appear,
Of what is rare, in land, in sea, in air;
Whilst they (as Homer's Iliad in a Nut)
A World of Wonders in One Closet Shut (...) Liv'd till they had travell'd Orb and Nature
through,
(Allan, 1964, s. 231.) (Kuva 1.)¹*

Kirjoituksessa kuvataan 1600-luvun kuuluisimpia englantilaisia kokoelmien keräilijöitä ja kuninkaallisia puutarhureita, isä (1570/5–1638) ja poika (1608–1662) John Tradescantia. Sekä haudan koristeellisuus että hautakirjoituksen sanamuodot ilmaisevat sen, että heitä pidettiin poikkeusyksilöinä, joiden ajateltiin saavuttaneen elämässään jotain merkittävää, jopa ainutlaatuista ottaen huomioon heidän ammattinsa puutarhureina. Tradescantit olivat matkustaneet ja kokeneet maailmaa enemmän kuin aikalaisensa keskimäärin – jopa niin, että heidän seikkailujansa saattoi rinnastaa legendaarisessa antiikin eepoksessa kuvattuihin.

¹ Hauta itsessään on vuodelta 1853 peräisin oleva kopio, joka tehtiin Samuel Pepysin kirjastosta löytyneiden tarkkojen piirrosten mukaan. Alkuperäinen 1600-luvun piirtokirjoitus sijaitsee kuitenkin Garden Museumissa, jonka pihapiiristä myös hauta löytyi.

Englannin 1600-luvun alkupuolen merkittävin yleisölle avointa kokoelmaa, kuriositeetikabinetti *The Arkia*, pidettiin yleisesti tuloksena näistä matkoista. Kokoelma sisälsi lukuisia aikalaisia hämmästyttäneitä ihmeellisyyksiä, kuten erilaisia eksoottisina pidettyjä kuivattuja eläimiä ja kaloja, fossiileja, numismatiikkaa ja monenlaisia kasveja. Kuuluipa kokoelmaan myös merenneidon käsi, puussa kasvanut hanhi ja yksisarvisen sarvesta valmistettu astia (Stirn, [1638] 1885, s. 496–498; Tradescant, 1565, s. 52).

Kuriositeetikabineteiksi (eng. *cabinets of curiosities*) kutsutaan noin aikavälillä 1450–1750 ympäri Eurooppaa kerättyjä yksityisiä esinekokoelmia, joita pidetään museoiden edeltäjinä. Englannissa keräilijät olivat usein Tradescantien tapaan keskiluokkaisia ihmisiä ja 1600-luvun kuluessa myös tieteellisiä instituutioita. Kuriositeetikokoelmiin kerättiin mitä erilaisimpia esineitä antiikin jäänteistä luonnontieteellisiin näytteisiin, tieteellisiin instrumentteihin ja taide-esineisiin. Monet keräsivät myös eläviä kasveja ja erilaisia eksotisoituja esineitä ympäri maailmaa. Alkuaan keskeistä oli kerätä mahdollisimman poikkeuksellisia esineitä, jotka saivat katselijan pohtimaan luomakunnan ihmeellisyyttä (esim. Swann, 2010, s. 1–54).²

Kuitenkin lähestyttäessä 1700-lukua arkipäiväisistäkin esineistä tuli haluttuja, kun ensyklopedisuuden hengessä pyrittiin entistä laajempaan kaikenkattavuuteen. Kabinetit täyttivät lipastojen sijaan usein jopa kokonaisia huoneita puutarhoineen. Niitä esiteltiin keräilijän lähipiirille, mutta Englannissa osa kokoelmista, *The Ark* ensimmäisenä, aukeni myös suurelle yleisölle pientä maksua vastaan (esim. Swann, 2010, s. 1–54). Kokoelmien muoto, koostumus, funktiot ja merkitykset vaihtelivat, mutta yksi asia yhdisti niitä: aikalaiset pitivät kabinetteja ”maailmoina pienoiskoossa”, mikrokosmoksina (Bowry, 2015; Bleichmar, 2021).

Hautakirjoituksen rinnastus antiikin suuruuksiin oli tyypillinen ylistyskirjallisuuden konventio, mutta se herättää kuitenkin pohtimaan sitä, miksi Tradescantien miniatyyrimaailma ansaitsi tämän kunnian. Tässä artikkelissa kysyn, kenen maailmaan kokoelman avulla päästiin käsiksi – toisen sanoen, jos kokoelman esineitä saattoi pitää matkamuistoina, kenen matkamuistoista kokoelman mikrokosmos muodostui?³

Teorettinen tausta ja metodologia

Samaan aikaan kun matkustaminen uuden ajan alussa yleistyi, alkoi kehittyä myös modernin kaltainen matkamuistokulttuuri. Erilaisia matkamuistoja on kerätty eri aikoina ja eri kulttuureissa niin pitkään kuin ihmiset ovat liikkuneet paikasta toiseen. Erityisesti läpi keskiajan suosittujen pyhiinvaellusten yhteyteen oli jo varhain kehittynyt ammattimaista, kaupallista matkamuistotoimintaa (Hahn, 1990, s. 85–96). Vaikka eri aikakausien, kuten juuri uuden ajan alun, matkamuistoja ei voi täysin verrata moderneihin vastineisiinsa, oli niillä myös vastaavia funktioita: ihmisillä on aina ollut tarve tavalla tai toisella ikuistaa tai materialisoida identiteeteilleen merkityksellisiä, suuria ja ainutlaatuisia kokemuksia.

2 Tradescantien kokoelmalla on ollut 1980-luvulta lähtien keskeinen merkitys kuriositeetikabinettien ja yleisemminkin uuden ajan alun Englannin materiaalsen kulttuurin tutkimuksessa (esim. Allan, 1964; MacGregor, 1983 [toim.]; Leith-Ross, [1984] 2006; Impey & MacGregor, 1985 [toim.]; Potter, 2007).

3 Artikkelissa kehitellään ajatuksia kirjoittajan vuoden 2017 pro gradu -työstä.

Usein tämä onnistui ottamalla konkreettisesti pala kohdealueesta mukaan tai tuottamalla siitä jonkinlainen kuvaus esimerkiksi runon tai piirroksen muodossa. Näiden välineiden avulla omakohtaisia kokemuksia kyettiin jakamaan kotiin päästyä myös muille (Stewart, 1984, 1993).

Pohtimalla tässä artikkelissa 1600-luvun englantilaisten kuriositeettikokoelmien esineitä matkamuistoina avaan uuden ajan alun käsityksiä liikkuvuudesta, matkustamisesta ja omakohtaisesta kokemuksesta. Esimerkkinä käytän Tradescantien *The Ark* -kokoelmaa, jota tulkitsen siitä vuonna 1656 laaditun katalogin ohella erilaisten päiväkirja- ja kirjemai- nintojen avulla.⁴ Menetelmänäni on erityisesti katalogin esineiden yhteydessä annettujen paikkatietojen analyysi. Paikkatietojen avulla rekonstruoin historiallisia matkoja ja maail- mankokemusta, jonka alkuperää pyrin samalla selvittämään ja problematisoimaan.

Varhaismodernien kokoelmien ja niiden esineiden alkuperäpaikkojen kartoitus on ol- lut jossain määrin suosittua 1980-luvulta lähtien, jolloin kuriositeettikabinetteihin alettiin kiinnittää huomiota historiallisessa tutkimuksessa. Ensin tutkijat erittelivät kokoelmiin eri maanosista päätyneitä esineitä, sitten huomio kiinnittyi esineiden ylirajaiseen ja -kult- tuuriseen luonteeseen (esim. Feest, 1985; Yaya, 2008; Gerritsen & Riello, 2016). Sittemmin erityisesti Benjamin Schmidt ja Daniela Bleichmar ovat tehneet innovatiivista tutkimus- ta eksotisoitujen esineiden rooleista eurooppalaisten maantieteellisessä ja kartografisessa mielikuvituksessa (Schmidt, 2015; Bleichmar, 2021).

Tämän artikkelin lähestymistapa on keskittyä maantieteen sijaan matkoihin ja maa- ilmankokemukseen, joka katalogista ja kokoelmasta välittyi. Yksittäisten keräilijöiden matkoiltaan tuomia esineitä on tutkimuksessa aiemminkin pyritty identifioimaan erityi- sesti jäljelle jääneistä kokoelmakatalogeista. Esimerkiksi kasvitieteilijät ovat pitkään pyrki- neet identifioimaan Tradescantien katalogista heidän omilta matkoiltaan tuomia kasveja (Leith-Ross, [1984] 2006, s. 196–210; Potter, 2007, s. xxii–xxv; Swann, 2010, s. 69).

Katalogissa näkyvää maailmankokemusta ei kuitenkaan välttämättä aina voi tai ole edes mielekästä yhdistää tiettyyn matkailijaan tai yksittäiseen matkaan, vaan kokoelma kokonaisuutena voi avata laajemmin kulttuurin yhteistä, kollektiivista maailmankokemus- ta. Vastaavalla tavalla kuin itse käsittelen Tradescantien katalogia, on Latinalaisten Ame- rikan historiaa tutkinut Alessandra Russo tutkinut Hernán Cortézin Eurooppaan 1500-lu- vulla toimittamia esineitä ja niiden inventaariolistoja eräänlaisina tilallisina narratiiveina, joilla oli tärkeä rooli imperiumin luonnissa (Russo, 2011). Käsittelenkin Tradescantien ko- koelmaa eräänlaisena dynaamisena paikkatietojärjestelmänä, joka kehittyi rinnakkain vas- taavana kollektiivisena projektina aikakauden kartografian kanssa.

Tradescantien katalogi

Tradescantien laajaa omakohtaista kokemusta maailmasta korostettiin hautakirjoituksen ohella vuonna 1656 *The Arkista* laaditussa katalogissa nimeltä *Musaeum Tradescantianum*:

⁴ Kokoelma ei ole säilynyt sellaisenaan, vaikkakin osa siihen kuuluneista esineistä sijaistee eri museoiden kokoelmissa Lontoossa ja Oxfordissa.

or, *A Collection of Rarities. Preserved at South-Lambeth neer London by John Tradescant*.⁵ Katalogien laatiminen kokoelmista oli tullut tavaksi 1500- ja 1600-lukujen kuluessa. Esineiden pääjako tapahtui naturalian eli luonnon muovaamien ja artificialian eli ihmisen tuotamien esineiden välillä. Molemmat olivat lisäksi jakaantuneet useampiin alakategoriaihin (Findlen, 1996, s. 36–44; Swann, 2010, s. 9–12).

Uuden ajan alun kuriositeettikabinettiteoreetikko, flaamilainen lääkäri Samuel Quiccheberg (1529–1567), oli määritellyt ja kuvaillut vuonna 1565 *Inscriptiones*-teoksessaan yksityiskohtaisesti täydellisen aristokraattisen kokoelman. Teos on ikään kuin kuviteltu, idealisoitu kirjallinen versio materiaalisesta kokoelmasta, täydellinen katalogi, jota keräilijät saattoivat käyttää mallina (Quiccheberg, [1565] 2013; Meadow, 2013). *Inscriptionesin* olivat aloittaneet Jumalaan sekä keräilijän henkilöön keskittyneet kategoriat, joille kaikki loput olivat alisteisia (Quiccheberg, [1565] 2013, s. 62; Meadow, 2013, s. 14–15, 23–26).

Noin sata vuotta myöhemmin myös Tradescantit olivat vahvasti läsnä katalogissaan, vaikeivat täyttäneekään Quicchebergin mallin mukaista kokonaista keräilijöihin keskittyntä kategoriaa. *The Arkin* katalogin alkusivuilla ovat Tradescantien perheen vaakuna, molempien Tradescantien muotokuvat sekä heitä ylistäneitä runoja (Tradescant, 1656, vaakuna, s. [5], muotokuvat s. [1], [7], runot s. [1]– [8]).

Inscriptionesissa kuvattua kokoelmaa vastannutta kaikenkattavuutta ei *The Arkin* kaltaisissa konkreettisissa kokoelmissa saavutettu. Useimmiten keräilijät kykenivät keskittymään tarkemmin vain muutamaan tiedon alakategoriaan muiden tiedon osa-alueiden jäädessä summittaisemmin edustetuiksi. Tämän oli toki Quicchebergin tiedostanut teoksessaan, jossa hän totesi nimenomaan luoneensa ideaalin, jota kohti yleissivistyneen herrasmiehen tuli pyrkiä (Quiccheberg [1565] 2013, s. 73–74; Meadow, 2013, s. 5–7).

Tradescantien kokoelma keskittyikin erityisesti kasvitieteeseen, olivathan keräilijät kuninkaallisia puutarhureita. Vuosisadan alussa Tradescant vanhemman työnantajiin kuului kaksi hallitsijoiden oikeaa kättä, Sir Robert Cecil (1563–1612) ja Buckinghamin herttua George Villiers (1592– 1628). Uransa loppupuolella Tradescant palkattiin kuninkaalliseksi puutarhuriksi kuningas Kaarle I:n (1600–1649) puutarhoihin. Tässä toimessa nuorempi Tradescant jatkoi hänen kuolemansa jälkeen vuonna 1638 (Leith-Ross, [1984] 2006; Potter, 2007).

Kokoelmilla ja puutarhoilla oli ollut vahva yhteys kuriositeettikabinettien alkuvaiheista lähtien (Hunt, 1985; Hooper-Greenhill, 1992, s. 126–130). Vuonna 1634 *The Arkissa* vierailut matkaja-kauppias Peter Mundy (1600–1667) kuvaili *The Arkiin* kuulunutta puutarhaa hämmästelemällä, ettei ollut nähnyt joitain sen kasveja muualla kuin Intiassa (Mundy, [1634] 1907, s. 5–6). Tradescantien kasvikokoelma käsitti katalogissa noin satasivuisen kasvilista *Hortus Tradescantianuksen*. Se oli erillinen yhteensä 72-sivuisesta, *artificialista ja naturaliasta* koostuneesta katalogin perusosasta. Kasveja on listattu yhteensä noin 1730 kappaletta, ja ne on järjestetty aakkosjärjestykseen kasvien latinankielisten nimien perusteella (Tradescant, 1656, s. 73–179; MacGregor, 1985, s. 151).

5 Nuorempaa Tradescantia auttamassa tässä työssä olivat olleet Elias Ashmole (1617–1692) ja Thomas Wharton (1614–1673), jotka toimivat rahoittajien ohella myös teoksen tieteellisinä legitimoijina.

Tradescantien kokoelmakatalogissa mainittiin useimmiten vain summittaisesti kun-kin esineen nimi, mutta joskus niistä annettiin jonkinlainen lisätieto, joka yleensä liittyi niiden keräyspaikkaan tai -tilanteeseen. Yleisin näistä lisätiedoista viittasi esineiden alkuperäpaikkaan. Näihin voi tulkita viitanneen myös maininnat eri kansallisuuksista, joiden kulttuureihin esineet yhdistettiin. Annettujen paikkatietojen maantieteellinen tarkkuus kuitenkin vaihteli maanosasta esimerkiksi tiettyyn puistoon, vuoreen tai maamerkkiin. Kaiken kaikkiaan katalogin perusosaan kuuluneiden esineiden kohdalla paikkatieto annettiin suoraan noin puolessa esineitä (n. 280/550).⁶ Paikkatietojen kokonaismäärään ei ole laskettu *materia medicaa* (105/713), numismatiikkaa (37/282), mitaleita (47/140) ja kasvilistaa, joiden merkintätavat erosivat merkittävästi muusta katalogista. Myös nämä kategoriat mukaan lukien suoria paikkamainintoja on neljäsosassa kaikkia katalogin esineitä ja kasveja (839/3415). On myös otettava huomioon, että monet maininnat viittasivat useampiin, jopa kymmeneen esineisiin, joten todellisuudessa paikkatiedollisia esineitä oli huomattavasti suurempi määrä (esim. Bleichmar, 2021).

Yhteyksiä, välikäsiä ja stereotyyppisiä matkamuistoja

Katalogin alussa julkaistussa latinankielisessä Walter Stonehousen (elinvuosia ei tunneta, kukoistus noin vuonna 1648) runossa John Tradescant vanhempaa kuvailtiin seuraavasti:

*Tutkittuasi tarkoin meren, maat, & taivaan,
Harvinaisia rikkauksia tuot,
joka puolelta, vaihtelevia polkuja pitkin.
Kaikkea mitä Luonnolla onkin,
Villieläimiä, Simpukankuoria, Jalokiviä,
Ja jalokiviä loistavampia LINTUJA (...)
Tuhlaavaisesti se kaataa kaiken sinun Arkistoosi.⁷
(Tradescant, 1656, s. [3]).*

Tradescantit eivät olleet maanmiehiensä joukossa ainoita vastaavasti ylistettyjä keräilijöitä. Englantilaiset keräilijät olivatkin harvinaisia verrattuna mannermaisiin siinä, että he usein matkustivat itse sen sijaan, että olisivat hankkineet esineitä yhteyksiensä välityksellä (MacGregor, 1985; Arnold, 2006; Swann, 2010). Kokoelmat saattoivat näin edustaa keräilijöidensä verkostojen ohella ennen kaikkea heidän itse kulkemaansa maailmaa.

Myös Tradescantit kartuttivat kokoelmaansa useilla matkoilla koko 1600-luvun alkupuoliskon ajan. Vanhempi Tradescant oli aloittanut keräilyn nuoruusvuosiensa Manner-Eurooppaan, Venäjälle ja Pohjois-Afrikkaan suuntautuneilla matkoilla, kun taas nuorempi Tradescant oli myöhemmin jatkanut hänen jalanjäljissään päätyen jopa kauas Virginiaan asti Pohjois-Amerikassa. Poika ylläpiti kokoelmaa isänsä kuoleman jälkeen vuonna 1638 pitäen sen toiminnassa läpi Englannin poliittisten myrskyjen 1640- ja 1650-luvuilla⁸ (esim. Leith-Ross, [1984] 2006; Potter, 2007).

6 Hyvin suuressa osassa muita esineitä paikkatieto on muuten pääteltävissä esimerkiksi kulttuurisista symboliikoista, joihin en tässä artikkelissa tarkemmin puutu.

7 "Jam mare, jam terras scrutatus, & aëra, raras / Undique fers, vario tramite, dives opes. / Quicquid habet Natura, Feras, Conchylia, Gemmas, / Et gemmis plumæ splendidiors AVES, (...): Prodigia in archivum fundit id omne tuum." Käännökset latinasta ovat omiani.

8 Kokoelma kesti sekä vuosien 1642–1651 sisällissodan, joka päättyi Kaarle I:n syöksemiseen vallasta, että Oliver Cromwellin (1599–1658) viihde-elämää rajoittaneen protektoraatin vuosina 1653–1658.

Kaikki katalogin paikkatiedot eivät suinkaan liittyneet Tradescantien omakohtaiseen maailmankokemukseen. Yleisesti ajatellaan, että vanhempi Tradescant tyytyi pääsääntöisesti kartuttamaan kokoelmaansa yhteyksiensä avulla. Hän esimerkiksi rahoitti tutkimusmatkoja vain vuosikymmen sen jälkeen, kun Virginia Company of London oli vuonna 1607 perustanut alueelle Englannin ensimmäisen pysyvän siirtomaan, Jamestownin. Monet katalogin Virginiaan viitanneista esineistä saattoivatkin olla peräisin hänen yhteyksistään eivätkä nuoremman Tradescantin matkoilta (Potter, 2007, s. 94–112). Tässä mielessä niiden voi ajatella kuvastaneen pikemmin vanhemman Tradescantin kansallisten maantieteellisten pyrkimysten värittämää kaukokaiPUUTA kuin henkilökohtaista maailmankokemusta.

Monesti esineet päätyivät eurooppalaisiin kokoelmiin lukuisien välikäsien kautta. Niitä ostettiin varta vasten perustetuista kuriositeettikaupoista esimerkiksi Pariisista ja lähetettiin laivojen mukana ystäville ja yhteistyökumppaneille ympäri maailmaa. Lahjojen antamisen kulttuuri ylläpitikin muuten hajanaisia kosmopoliittisten herrasmiesten verkostoja (Potter, 2007, s. 134–137; Lahtinen, 2013). Mundryn mukaan Tradescantien kokoelmaa olivatkin auttaneet kartuttamaan muun muassa lukuisat ”jalosukuiset, herrasmiehet ja merikapteenit” (Mundy, [1634] 1907, s. 2). Myös katalogissa mainittiin muutamien esineiden kohdalla niiden lahjoittajia: tällaisia olivat erityisesti katalogin laatimisessa auttaneet Elias Ashmole (1617–1692) ja Thomas Wharton (1614–1673), jolle kunnian antaminen olikin tarkoituksenmukaista. Lisäksi katalogin yhteydessä oli noin sadan nimen mittainen lista hyväntekijöistä, jotka olivat tavalla tai toisella auttaneet Tradescanteja kokoelman keräämisessä (Tradescant, 1656, s. 179–183).

Tradescantien henkilökohtaisia yhteyksiä yksittäisiin esineisiin on hankalaa eritellä monesta syystä. Katalogissa ei eritelty Tradescantien henkilökohtaisia matkamuuistoja ja toisaalta muita reittejä kokoelmaan päätyneitä esineitä, eikä niin todennäköisesti tehty myöskään kokoelmaa esiteltäessä. Monet esinetyypit myös olivat jo 1600-luvulla stereotyyppisiä matkamuuistoja tietyiltä alueilta. Tällaisia olivat esimerkiksi Pyhäältä Maalta Jerusalemista tuodut pienoismallit erilaisista pyhistä rakennuksista (esim. Tradescant, 1656, s. 40). Lisäksi tämänkaltainen pohdinta herättää helposti lisäkysymyksiä ja paradokseja: kuinka syvää omakohtaista kokemusta vaaditaan, jotta esineen voi laskea omakohtaiseksi matkamuuistoksi? Riittääkö läheltä kohdepaikkaa matkamuuistopuodista ostettu esine, vai onko esine täytynyt käydä fyysisesti poimimassa maasta?

Kokoelmat ympäri Eurooppaa muistuttivat toisiaan sekä muodoiltaan että esinetyypeiltään, perustuivathan ne yhteisiin arkkityyppihin, kuten juuri Quicchebergin kirjalliseen kokoelmaan. Yhtä lailla kokoelmia olivat yhtenäistämässä erilaiset kokoelmamatkailijat, jotka vertailivat kokoelmia toisiinsa ja tulivat näin osoittaneeksi erilaisia koettuja puutteita ja samalla asettivat trendejä toivotuista esinetyypeistä. Esimerkiksi opiskelija Rasmus Bartholin (1625–1698) vertasi kielteisesti vuonna 1647 Tradescantien kokoelmaa kuuluisan tanskalaisen lääkärin Ole Wormin (1588–1654) kokoelmaan – tosin suoraan Wormille itselleen (MacGregor, 1985, s. 150; Leith-Ross, [1984] 2006, s. 125–126).

Sen sijaan englantilainen matkailija, John Evelyn (1620–1706), joka kuvaili vuosina 1640–1706 pitämässään päiväkirjassa ja muissa teksteissään lukuisia kuriositeettikabinette-

ja ja puutarhoja, piti Tradescantien kokoelmaa upeimpien mannereurooppalaisten kokoelmien veroisena (Evelyn, 1647, s. 282; Evelyn, [1818] 1952, s. 124, 325, 326). Evelynin kaltaiset yksittäiset matkajat levittivät sanaa kokoelmista, vertailivat niitä toisiinsa ja vaikuttivat myös niiden konventioiden leviämiseen ja yhtenäistymiseen.

Keräilijät olivat hyvin tietoisia esinetyypeistä, joita erityisesti julkisissa kokoelmissa vierailijat odottivat näkevänsä. Tätä ymmärrystä kuvastaa Tradescant vanhemman kirjeenvaihto, joka kertoo myös esineiden värikkäistä hankintareiteistä. Tradescant kirjoitti vuonna 1625 kirjeen silloisen työnantajansa Buckinghamin herttuan (1592–1628) nimissä Englannin merivoimien kirjurille, Edward Nicholakselle. Ei ole varmaa, oliko Buckinghamin herttualla oma kurioositeettikokoelmansa vai antoiko hän Tradescantin hyödyntää nimeään oman kokoelmansa keräämiseen. Kyseessä oli joka tapauksessa Tradescantin ensikosketus korkea-arvoisen työnantajansa verkostojen valjastamiseen aluillaan olleen harrastuksensa palvelukseen (Potter, 2007, s. 165–176; MacGregor, 1985, s. 149–150). Kirjeessä lueteltiin yksityiskohtaisesti erilaisia ja eri tahoilta toivottuja esineitä:

(...) it is His Graces Pleasure that ye should In His Name Deall withe All Marcants from All Places But Espetially the Virginie & Bermewde & Newfound Land men that when they [go] Into those parts that they will take Care to furnishe His Grace Withe All Maner of Beasts & fowels & Birds Alyve. Or If Not With Heads Horns Beaks Claws Skins fethers flyers or seeds plants trees or shrubs (...) (Villiers, 1625).

Kirjeessä mainittiin myös nimenomaan useita paikkoja, joista Tradescant toivoi esineitä kokoelmaan: näitä olivat esimerkiksi Virginia, Guinea ja Newfoundland. Esineitä ei voi siis ajatella kertyneen täysin orgaanisesti ympäri maailmaa, vaan niiden edustamien maantieteellisten sijaintien laajuus oli monella tapaa myös tietoisesti tuotettua. Tavoitteena oli luoda kuva laajasti matkustaneesta ja maailmaa kokeneesta kosmopoliittikeräilijästä, missä Tradescantien tapauksessa onnistuttiinkin. Samalla kokoelmien näkökulma maailmaan oli monella tapaa yleiseurooppalainen, mikä näkyi juuri eurooppalaisia kiinnostaneina kohteina katalogin paikkatiedoissa muiden rajautuessa niiden ulkopuolelle.

Matkustamiseen ei suhtauduttukaan uuden ajan alussa yksipuolisen positiivisesti, vaan se herätti myös ristiriitaisia tunteita. Esimerkiksi Anthony Parr on kirjoittanut uuden ajan alun Englannissa suosituista, erikoisista viihdemuodoista, joissa seikkailijoita ja merenkävijöitä julkisesti pilkattiin. Kyse oli vastareaktiosta totuttua ja sovinnasta elämäntapaa uhanutta uutta kosmopoliittisuuden ja liikkuvuuden ihannetta vastaan. Matkustamista pidettiin jopa moraalisesti epäilyttävänä (Parr, 2015).

Tradescantien maailmat katalogissa

Lukuisista välikäsistä ja esinetyyppien stereotyypisyydestä huolimatta katalogin paikkatiedoista voi päätellä, että *The Arkiin* päättyi esineitä useimmista tunnetuista paikoista Tradescantien elämän varrella. Heidän matkojaan tunnetaankin varsin hyvin erilaisten lähteiden välityksellä. Vanhempi Tradescant oli matkustanut nuoruudessaan poikaansa laajemmin erilaisten retkikuntien mukana ja useimmiten kulloistenkin työnantajiansa laskuun. Hän oli vierailut esimerkiksi Alankomaissa, Ranskassa, Venäjällä, Välimerellä ja Pohjois-Afrikassa. Kuusitoista viikkoa kestäneeltä Venäjän-matkalta vuonna 1618 oli pe-

räisin käsikirjoitusmuotoinen päiväkirja, josta voi seurata hänen matkansa yksityiskohtia. Pohjois-Amerikka oli kuitenkin vanhemman Tradescantin suosikki, vaikka hän ei sinne koskaan itse päässytäkään. Virginiaan oli perustettu vuonna 1609 Englannin ensimmäinen pysyvä merentakainen siirtokunta, joka oli ruokkinut yleistä englantilaisen patriottisuuden nousua jo Tradescantin lapsuudessa (Potter, 2007, s. 25–48, 94–146, 165).

Nuorempi Tradescant taas kävi Virginiassa ainakin kolmesti, vuosina 1637, 1642 ja 1654. Puutarhahistoriaan perehtynyt Jennifer Potter on kartoittanut identifioitujen kasvien perusteella varsin tarkasti nuoremman Tradescantin konkreettisia jalanjälkiä Virginiassa. Melkein kaikki niistä olivat suokasveja, mikä viittaa siihen, että hän pysyi useimpien muiden maanmiestensä tavoin lähellä asuttuja seutuja soisen James Riverin alueella. Suurin osa Virginian alueesta oli yhä eurooppalaisille tuntematonta seutua ja yleisesti uskottiin valtameren olleen aivan läheisten vuorien toisella puolella lännessä. Tradescant sai mitä todennäköisimmin Virginiassa apua sekä englantilaisilta että alueen alkuperäisasukkailta (Potter, 2007, s. xxvii–xxviii, 256–278).

Kasvien avulla Tradescant nuoremman reittiin voikin päästä käsiksi vain muutaman kilometrin säteellä, vaikka liikuttiin tuhansien kilometrien päässä Etelä-Lambethista ja aivan englantilaisille tuolloin vielä täysin tuntemattomien alueiden rajaseudulla. Kasvitieteellisillä näytteillä olikin hyvin konkreettinen ja maantieteellisesti tarkka yhteys niiden edustamiin paikkoihin kokoelmassa (ks. ?ermáková, 2019).

Tradescantit ovatkin jääneet historiaan nimenomaan merkittävinä kasvien kerääjinä, joiden tiedetään henkilökohtaisesti tuoneen monia nykyään perienglantilaisina pidettyjä kasvilajeja Englantiin ja kehittäneen monella tavalla aikansa kasvitiedettä. Varsinaista 1650-luvulla katalogin yhteydessä julkaistua kasviluetteloa edelsi Tradescant vanhemman vuosina 1629–1633 keräämistä kasveista julkaisema kasvikatalogi, *Plantarum in Horto Iohannem Tradescanti nascentium Catalogus*, joka oli julkaistu vain neljä vuotta ennen hänen kuolemaansa vuonna 1634. Huomattavaa on, että kasveja oli tähän listattu noin puolet vähemmän kuin uuteen katalogiin, 750 kappaletta. Tästä voi päätellä myös nuoremman Tradescantin olleen huomattavan ahkera kasvien hankkimisessa (Leith-Ross, [1984] 2006, s. 19; Hunt, 1985, s. 201; Potter, 2007, s. xxiii, xxvii, 319).

Tradescant nuoremman Englantiin tuomia kasvilajeja on melko suurella varmuudella identifioitu yksitoista kappaletta; kaiken kaikkiaan niitä arvioidaan olevan parisen sataa. Nuoremman Tradescantin Virginian-matkoilta olivat tiettävästi peräisin erityisesti monet puutarhan kasveista ja *naturalian* näkinkengistä (Potter, 2007, s. 256–278; Allan, 1964, s. 163–173). Nämä henkilökohtaiset matkat selittänevät suurimman osan katalogin huomattavasta määrästä Virginiaan viittaavia paikkamerkintöjä, joita löytyy jokaisesta esinekategoriasta noin kahdesta kuuteen. Lisäksi virginialaisia kasveja on lähes jokaisella kasvilistan sivulla, ja kaikista katalogin paikkamaininnoista niitä on lähes kymmenesosa (73/839).

Kasvitieteilijöiden ohella myös kokoelmatutkijat ovat perinteisesti olleet erityisen kiinnostuneita esineistä, joita on arvioitu henkilökohtaisiksi matkamuistoiksi eri kohteista, joissa Tradescantien on tiedetty käyneen. *The Arkin* esineiden alkuperäpaikkoja ovatkin pyrkinneet kartoittamaan lähes kaikki Tradescant-tutkijat (ks. MacGregor, 1983 [toim.]; Impey & MacGregor, 1985 [toim.]; Allan, 1964; Leith-Ross, [1984] 2006; Potter, 2007).

Tradescant vanhempi alkoi kerätä kasvien ohella esineitä viimeistään 1620-luvulla. Katalogista löytyy muutamia paikkamerkintöjä, jotka viittasivat alueisiin, joissa Tradescant vanhempi oli tunnetusti matkustanut. Esimerkiksi Venäjältä peräisin kokoelmassa oli ”Moskovan herttuan liivi” sekä erilaisia veitsiä. Pohjois-Afrikasta olivat peräisin esimerkiksi barbarialaiset keihäät, jotka oli teroitettu yhtä teräväksi kuin *bodkin*, eräänlainen keskiaikainen nuolenpää. (Tradescant, 1656, s. 46, 48, 49). Lukuisista yrityksistä huolimatta on kuitenkin ollut hankalaa päätellä, olivatko katalogissa mainitut esineet peräisin juuri näiltä matkoilta vai olivatko ne päätyneet kokoelmaan muita reittejä pitkin.

Kuten muidenkin englantilaisten keräilijöiden, Tradescantien matkailuinto liittyi vahvasti myös poliittiseen tilanteeseen. Sen muutokset selittivät myös isän ja pojan roolien eroja keräilijöinä. Kun vanhempi Tradescant eli patrioottisuuden, matkahuuman, uteliaisuuden ja vahvan kuninkaanvallan aikaa, joutui nuorempi tasapainoilemaan ensin sisällissodassa ja sitten Cromwellin protektoraatissa entisenä rojalistina (Esim. Potter, 2007, s. xxvi). Esipuheessaan Tradescant nuorempi antoikin vaatimattomasti pääosan kunniaista kokoelman keräämisestä isälleen, kun taas omaksi kunniaukseen hän laski kokoelman säilyttämisen, laajentamisen ja katalogin laatimisen:

I was resolved to take a Catalogue of those Rarities and Curiosities which my Father had scedulously collected and my selfe with continued diligence have augmented, & hitherto preserved together. (Tradescant 1656, s. To The Ingenious Reader 2).

Samaan aikaan kun englantilaiset kiinnostuivat kaukomaista, kiinnostuttiin myös omasta maasta, sen maantieteestä ja historiasta, josta kirjoitettiin lukuisia teoksia. Tämä näkyy myös katalogin paikkamerkinnöissä. Kaukomaiden esineiden ohella yhtä lailla kiinnostavia ovat heidän kotiseudultaan Englannista peräisin olleet esineet, joista ymmärrettävästi annettiin usein huomattavan yksityiskohtaisia tietoja. Yksi tällainen esimerkki oli katalogin anekdootti kokoelmaan kuuluneesta, vanhemman Tradescantin synnyinalueelta Suffolkiasta peräisin olleesta linnusta, jonkalaisia Tradescant mainitsi käytetyn Newmarket-heathin vinttikoirakisoissa (Tradescant, 1656, s. 4).

Katalogin paikkatietojen avulla kokoelma muodostaa kuvan Tradescantien kulkemasta maailmasta, jossa yllättävän tarkkoja ja omakohtaisia paikkatietoja saattoi olla sekä lähellä Lambethin-kotia että kaukaa Virginiasta. Samalla rakentuu kuva aikalaisenglantilaisten maantieteellisestä mielikuvituksesta, jossa korostuivat englantilaiset, eurooppalaiset ja pohjoisafrikkalaiset kohteet sekä uutuutena Virginia Pohjois-Amerikassa sekä kiinnostus oman maan maantieteeseen ja historiaan.

Omakohtaisen kokemuksen laajentaminen

Pelkkä paikkatieto ei kuitenkaan kerro paljoakaan esineen keräämistilanteesta. Silloin tällöin katalogissa mainitaan laajempi anekdootti esineen hankintareiteistä tai -tilanteista tai esimerkiksi mahdollisesti paikallisoppailta peräisin olleita erikoisia ja mieleenpainuvia yksityiskohtia. Vierailijat Peter Mundy (1600–1667) ja Georg Christoph Stirn (1616–1669) kertoivat päiväkirjoissaan anekdootteja *The Arkin* esineistä jo ennen katalogin painamista, joten kyse oli todennäköisesti tilanteesta, jossa keräilijä oli kertonut suullisesti kokoelmastaan vierailijoille (Mundy, [1634] 1907; Stirn, [1638] 1885). Yksityiskohtaiset lisätiedot

ja narratiivit, jotka joko todella kertoivat henkilökohtaisesta kokemuksesta tai ainakin vaikuttivat henkilökohtaisilta, sitoivat kokoelmiin tutustuvien silmissä keräilijän vahvemmin tämän esineisiin.

Välikäsien määrästä huolimatta keräilijällä voikin ajatella olleen jonkinlainen suhde jokaiseen kokoelmansa esineeseen, olihan hän valinnut ne osaksi kokoelmaansa, ja samalla asettanut ne johonkin kokoelman kategoriaan. Keräilijä hallitsi kokoelman kokonaisuutta ja myös usein valitsi, milloin esimerkiksi lahjoittajasta oli syytä mainita katalogissa. Keräilijällä ajateltiinkin vähintään aina olleen jonkinlainen suhde tahoon, jolla oli ollut omakohtainen suhde esineiden edustamiin alueisiin. Myös Tradescantien kokoelma ilmensi keräilijöidensä henkilökohtaisesti kulkeman maailman ja maantieteellisen kokemuksen lisäksi myös heidän yhteyksiään, sosiaalisia verkostojaan ja kykyään mobilisoida jopa suuria ja hankalasti liikuteltavissa olleita esineitä, kuten esimerkiksi elefantin kallon osia (Greenblatt, 1991, s. 50. Elefantin kallo kokoelmassa, Tradescant, 1656, s. 7).

Vaikka henkilökohtaiset matkamuistot eivät selitäkään Tradescantien koko roolia kokoelman synnyssä, liittyi kokoelmiin alusta pitäen keskeisenä ajatus keräilijän ja Jumalan analogisista yhteyksistä: Jumala oli luonut maailman samalla tavalla kuin keräilijä oman pienoismaailmansa. Keräilijä oli näin ollen monella tapaa kaikkietävä, kaikkialla kokoelmassaan läsnä oleva, ja näin ollen oletetusti myös esineiden edustamissa paikoissa vierailut. Keräilijän ja Jumalan rinnastamiseen viittasi jo Tradescantien kuriositeettikokoelman nimi, *The Ark*, joka yhdisti heidät Jumalan suoraan välikäteen, Nooan, jonka tehtäväksi oli annettu koko eläinkunnan kokoaminen yhteen arkkiin. Kyse oli aikakaudella suositusta raamatullisesta metaforasta, jota käytettiin usein luomakunnan keräämiseen, säilömiseen ja kategorisointiin liittyneiden projektien yhteydessä (Meadow, 2013, s. 23–26; Bennett & Mandelbrote, 1998).

Käsitys Jumalan ja keräilijän rinnastamisesta oli havaittavissa jo Quicchebergin vuoden 1656 teoksesta. Quicchebergiä tutkineen Mark Meadow'n mukaan ideaan kokoelman luojasta päti ajatus siitä, että vaikka keräilijä ei olisi itse konkreettisesti kerännyt kokoelmansa esineitä, oli hän verrannollinen esimerkiksi mesenaattiin tai tieteellisen teoksen julkaisijaan, joka jossain määrin jakoi teoksen tekijyyden (Meadow, 2013, s. 34).

Myös lahjoitettujen esineiden voikin päätellä lisänneen Tradescantien omakohtaista tietoa maailmasta aikalaisten silmissä. Jo Tradescant nuoremman ajateltiin konkreettisesti perineen isänsä maailmankokemuksen kokoelman välityksellä. Alun omistussivuilla nuoremman Tradescantin roolista kokoelman keräämisessä kirjoitettiin:

*Heire on thy Fathers goods, and his good parts, (...)
Tracing th'ingenuous steps he trod before:
Proceed as thou begin'st.
(Tradescant, 1656, s. [8]).*

Nuoremman Tradescantin ajateltiin siis konkreettisesti kulkeneen isänsä jalanjäljissä kokoelmaa kartuttaessaan. Käsitukset empiriasta ja omakohtaisesta kokemuksesta olivat kaiken kaikkiaan laajemmat kuin nykyään. Yhtenä syynä tähän oli, että esineiden materiaalisuus itsessään korosti niiden todistearvoa alkuperäisalueiltaan (Daston, 2011, s. 81–113; Daston & Lunbeck, 2011, s. 1–9; Pomata, 2011, s. 45–80).

The Arkin kaltaiset kokoelmat saattoivat lisäksi mahdollistaa eräänlaisen omakohtaisen maailman kokemisen myös muille kuin keräilijälle itselleen. Tradescantien kokoelmasa vierailustaan vaikuttuneena Peter Mundy kirjoitti, miten oli vakuuttunut siitä, että jonnain päivänä kokoelmassa tulisi vielä olemaan mahdollista nähdä enemmän ihmeitä kuin jos olisi matkustanut koko ikänsä (Mundy, [1634] 1907, s. 2). Mundy koko elämänsä matkustaneena myös tiesi mistä puhui (Holmberg, 2017, s. 608–625).

Johdopäätökset: Keräilijöiden maailmoista kulttuurisiin maailmoihin

Tässä artikkelissa pohdin, voiko 1600-luvun englantilaisten kuriositeettikokoelmien esineitä pitää matkamuistoina, ja jos voi, kenen matkoista niissä oli kyse. Analysoimalla katalogisessiintyviä paikkatietoja sekä niistä aikaisemmin tehtyjä tutkimuksia voi päätellä, että osa kokoelman esineistä oli kuin olikin Tradescantien omia matkamuistoja eri puolilta maailmaa ja ne edustivat näin ollen heidän omaa maailmankokemustaan. Tradescantit olivat luoneet kokoelmaan oman maailmankuvansa, mikrokosmoksen, joka kuvasti heidän kulkemaansa maailmaa, yhteyksiään ja kiinnostuksen kohteitaan. Tätä näkökulmaa korosti perinteinen käsitys keräilijän ja Luojan analogisista yhteyksistä. Sen lisäksi, että paikkatiedot kuvastivat Tradescantien maailmankokemusta, ajateltiin *The Arkin* kaltaisia kokoelmia myös vertauskuvallisesti luojiensa, keräilijöiden, maailmoina.

Kuitenkaan isolla osalla kokoelman esineitä ei ollut suoraa yhteyttä Tradescantien omiin matkoihin, vaan ne olivat päätyneet kokoelmaan muita reittejä pitkin. Tämä ei kuitenkaan poistanut mahdollisuutta, että keräilijöillä saattoi olla monella tapaa henkilökohtainen suhde myös näihin esineisiin. Ennen kaikkea he olivat vastuussa niiden hyväksymisestä osaksi kokoelmaa, mutta usein he myös tunsivat läpikotaisin tarinat niiden hankintareiteistä.

Silmiinpistävää onkin, että hautakirjoituksessa korostetaan kokoelman syntyä Tradescantien aktiivisten valintojen tuloksena. Jokainen kokoelman esine oli sen mukaan tarkkaan harkittu yksilö, joka edusti jotain harvinaista maailmassa. Tradescantien kuriositeettikabinettia voikin pitää eräänlaisena hyvin henkilökohtaisena sekoituksena, joka sisälsi omakohtaisia matkamuistoja, toteutumattomia matkaunelmia ja toisen käden matkakertomuksia. Esineet ja niiden keskinäiset kompositiot saattoivat sisältää merkityksiä ja viittaussuhteita, joita ulkopuolisen oli vaikea täysin havaita tai ymmärtää.⁹

Katalogin ja hautakirjoituksen ylistykset omakohtaisesta maailmankokemuksesta eivät olleet sattumaa. Omakohtaista kokemusta ja havaintojen tekemistä maailmasta oli alettu pitää erityisen arvostettuna juuri Tradescantien aikaan monella eri elämänalueella tieteestä taiteeseen (Daston, 2011, s. 81–113; Daston & Lunbeck, 2011, s. 1–9; Pomata 2011, s. 45–80). Matkailun puolesta puhui esimerkiksi englantilainen empiristisen tiedeajattelun pioneeri, Sir Francis Bacon (1561–1626), joka peräänkuulutti omakohtaista kokemusta ja aistihavaintoa tiedon edellytyksenä (esim. Bacon, 1598, 79–81; Bacon, [1625] 1752, s. 70–73). Vielä enemmän Tradescantien ajatteluun saattoi vaikuttaa kasvitieteessä jo 1500-luvun lopulla noussut, empiriaa korostanut ajattelutapa, jossa lisääntyneen kasvitieteellisen tietä-

⁹ Ajatus tuo mieleen niin kutsutut muistiteatterit, joiden monimutkaisten merkityssuhteiden verkostot olivat osa ajan esoteerista mietiskelyä ja filosofiaa (Aurasmaa, 2002, s. 217–266).

myksen myötä antiikin kasvitieteilijöiden välittämä tieto alkoi vaikuttaa riittämättömältä. Sen sijaan alettiin suosia oman alueen kasvillisuuden omakohtaista tutkimista (Cermáková, 2019).

Kuriositeettien kerääminen Euroopassa oli kehittynyt ajanjaksona, jota pidetään yleisesti liikkuvuuden ja kulttuuristen kohtaamisten aikana. Eurooppalaiset tekivät ympäri maailmaa tutkimusmatkoja ja niin sanottuja löytöretkiä, joiden tulokset tosin olivat löytöjä luonnollisesti vain eurooppalaisille itselleen (Schmidt, 2015; Gerritsen & Riello [toim.], 2016). Kaukomatkojen ohella kehittyi vähitellen tapa lähettää opiskelijoita erilaisille opintoretkille eurooppalaiseen pääkaupunkeihin, jossa he täydensivät aiemmin kirjoista oppimaansa kokemalla ja näkemällä itse kuuluisia kohteita. *Grand tourissa* ja sitä edeltäneessä peregrinaatiossa yhdistyivät omakohtaisen havainnoinnin ihanteet aikaisempina vuosisatoina ylimpinä tiedon auktoriteetteina pidettyjen antiikin auktorien kunnioittamiseen (Towner, 1985; Black, 1992; Sweet, 2012).

Vaikka liikkuvuus määritteli aikakautta, mahdollisuus matkustaa ja mobilisoida esineitä ympäri maailmaa nosti Tradescantit erityisasemaan aikalaisten silmissä. Matkustaminen oli mahdollista vain pienelle osalle väestöä, usein miespuolisille ja tiettyyn ikään, ammatti- tai yhteiskuntaluokkaan kuuluneille. Myös niille onnekkaille, jotka pääsivät näkemään maailmaa ja jättämään vastuunsa kotimaassa, kyse oli yleensä ainutlaatuisista, kerran elämässä koettavista kokemuksista. Matkustamisen oletettu vaarallisuus nosti matkailevan yksilön statusta. Uuden ajan alussa eksoottisia pidetyt esineet symboloivat seikkailua ja matkoja, mutta ennen kaikkea laajaa tietämystä maailmasta. Esineiden matkaamat välimatkat hämmästyttivät eri yhteiskuntaluokkiin kuuluneita aikalaisia, joiden elämä oli usein hyvin paikkaan sidottua (Greenblatt, 1991, s. 50; Stewart, [1984] 1993, s. 132–151). Kokoelmien suhdetta keräilijöiden identiteetteihin tutkineen Marjorie Swannin mukaan kokoelmat määrittivätkin monella tapaa keräilijöitään (Swann, 2010). Kokoelman esineiden esittäminen henkilökohtaisina matkamuistoina yhdistettynä katalogin paikkatietojen monipuolisuuteen eivät siis olleet sattumaa, vaan tarkoituksenmukaista toimintaa, jolla luotiin mielikuvia, joiden avulla Tradescantit pyrkivät nousemaan yhteiskunnallisessa asemassa.

The Arkissa ei siis muiden aikaaiskokoelmiensa tavoin ollut kyse vain luojiensa eli keräilijöiden maailmasta ja matkamuistoista, vaan monella tapaa kollektiivisesta mikrokosmuksesta. Esimerkiksi Tradescantien haaveet ja kokemukset Virginiasta olivat kiinteästi sidoksissa Englannin siirtomaaintresseihin, sillä ilman niitä Tradescantit eivät olisi suhtautuneet alueeseen niin intohimoisesti. Henkilökohtaiset matkamuistot kokoelmissa eivät olleetkaan yksinomaan henkilökohtaisia, vaan myös kollektiivisen englantilaisia. Kansallisesti merkittävät maantieteelliset kohteet esiintyivätkin kokoelman paikkatiedoissa huomattavan usein.

Toisaalta kokoelmat muistuttivat toisiaan ympäri Eurooppaa ja esimerkiksi monia esinetyyppejä ”kuului” olla uskottavassa kokoelmassa. Tradescantien kokoelman maailma olikin monella tapaa konventionaalinen, kulttuurisesti jaettu ja yleiseurooppalainen. Historioitsija Benjamin Schmidt on käsitellyt tutkimuksessaan yhtenäisen ”eurooppalai-

sen” maantieteellisen mielikuvituksen vähittäistä syntymistä lähestyttäessä 1700-lukua vastakohtana aiemmin korostuneille kansallisille näkökulmille. Tälle mielikuvitukselle oli hänen mukaansa tyypillistä sumentaa Euroopan ulkopuolinen maailma rajattomaksi, eksotisoiduksi massaksi (Schmidt, 2015). *The Ark* ja siitä tehty katalogi syntyivät tämän kehityksen kanssa rinta rinnan, joten ne sisälsivät sekä kansallisia että yleiseurooppalaisia paikkatietoja.

Hautamonumentin ylistysruno liittääkin Tradescantien matkat ja niiden tuloksena syntyneen *The Arkin* osiksi eurooppalaisen kulttuurin kaanonin, eurooppalaisten yhteistä maailmankuvaa. Kyse ei ollut vain heidän konkreettisesta ja omakohtaisesta maailmankokemuksestaan, vaan eräänlaisista arkkityyppimatkoista. Jokainen esine oli jonkun matkamuisto jostain: yhdessä ne muodostivat eurooppalaisten kollektiivisen kokemuksen maailmasta. Tradescantien omakohtaisesta maailmankokemuksesta oli myös tullut osa kollektiivista tietomäärää.

Matkamuistoilla ja niistä koostuneilla kokoelmilla oli tärkeä rooli kollektiivisten kokemusten jakamisessa uuden ajan alussa, jolloin vielä nykyistäkin suurempi osa tavallisten ihmisten maailmankuvasta perustui toisen käden lähteisiin. Matkailuun suhtauduttiin monesti myös ristiriitaisin tuntein, joten välillinen nojatuolimatkailu kokoelman avulla tuli myös monelle tarpeeseen. Kokoelmat ja niiden katalogit kertovat siis monella tapaa aikakauden englantilaisten suhtautumisesta matkustamiseen, liikkuvuuteen ja omakohtaiseen kokemukseen.

Kulttuurisesti jaetut merkitykset esineiden paikkatiedoista eivät aina vastanneet keräilijän tai vastaavasti katselijan käsityksiä niiden alkuperistä. Kokoelman tulkinta edellytti sekä keräilijältä ja vierailijalta monenlaista maantieteellistä ja kartografista tietämystä liittyen juuri esimerkiksi eri alueilta peräisin olleisiin materiaaleihin ja esinetyyppeihin puhumattakaan yksinkertaisesti vain yksittäisten alueiden olemassaolon tiedostamisesta.

The Arkin kaltaisten kokoelmien voikin ajatella muodostuneen loppumattomasta verkostosta kulttuurisesti tunnettuja paikkojen symboleita ja toisaalta henkilökohtaisia matkamuistoja. Kokoelmilla vahvistettiin ja luotiin kulttuurista kuvastoa, joka mahdollisti muuten maailmaa näkemättömille massoille näkymän avarampaan makrokosmokseen – eräänlaisen omakohtaisen kokemuksen välittämisen eteenpäin. Ympäri Eurooppaa kokoelmat myös sisälsivät toisiaan muistuttaneita konkreettisia kuvia, jotka esittivät kohteita esimerkiksi Roomassa, jonne eurooppalaiset kosmopoliitit yleisesti haikailivat. Kuvat toimivat ikään kuin ikkunoina, virtuaalisina linkkeinä toisiin todellisuuksiin, myyttisiin tai konkreettisiin.

Linkkinäkökulma avaa mahdollisuuksia tarkastella kokoelman monenlaisia funktioita ajassaan. Kokoelmissa peregrinaatiota suunnittelevat nuorukaiset saattoivat opetella kulttuurissa hyväksytyjä, konventionaalisia tapoja katsoa maailmaa. Toisaalta keräilijä itse saattoi jakaa omia kokemuksiaan samanmielisten kosmopoliittien kanssa ja merkityksellistää omia nuoruuden kokemuksiaan kulttuurisesti tunnettujen tarinoiden kautta. Tradescantien kokoelmasta jäljelle jääneet esineet toteuttavat edelleen osittain samoja didaktisia ja yhteisöllisiä funktioita: *The Ark* periytyi vuonna 1664 Tradescantien tuttavalle,

antikvaari ja keräilijä Elias Ashmolelle (1617–1692), joka lahjoitti sen vuonna 1677 Oxfordin yliopistolle. Nykyään kokoelma muodostaa Ashmolean museon perustan.

Kokoelma ei koskaan ollut vain keräilijän maailma, vaan jokaisen kokijansa, jonka ainutlaatuisen, subjektiivisen kokemukseen maailmasta se tavalla tai toisella yhdistyi. Uuden ajan alun käsitys omakohtaisesta kokemuksesta heijastaa toisaalta myös omaamme. Ei ole olemassa puhdasta kokemusta, vaan vain erilaisia menneiden ja nykyisten kokijoiden kokemusten yhdistelmiä. Kokoelman hämärässä, erilaisten eksoottisten tuoksujen, materiaalien, kuvien ja esineiden sekamelskassa, peileistä ja muista heijastavista pinnoista katselija saattoi välillä huomata myös oman heijastuksensa. Tällä tavalla hänestä tuli hetkeksi osa kokoelmaa, osa jatkuvassa liikkeessä olevaa ja elävää, materiaalista kertomusta maailmasta.

ALKUPERÄISLÄHTEET

- Bacon, Sir Francis ([1625] 1752): *Essays, or counsels, civil and moral*. By Francis Bacon, Baron of Verulam, Viscount St. Alban, And Lord High Chancellor of England. Printed by R. Urie (Glasgow).
- Bacon, Sir Francis (1598): *Essaies Religious meditations. Places of perswasion and disswasion. Seene and allowed*. London: Printed [by John Windet] for Humfrey Hooper and are to bee solde at the blacke Beare in Chauncery lane.
- Evelyn, John ([1818] 1952). *The Diary of John Evelyn*. Toim. Bray, Willem. Perustuu: *Memoirs Illustrative of the Life and Writings of John Evelyn (1818)*. J. M. Dent & Sons Ltd, London.
- Evelyn, John (1697) *Numismata. A Discourse of Medals, Ancient and Modern together with some account of heads and effigies of illustrious, and famous persons in sculps, and taille-douce, of whom we have no medals extant, and of the use to be derived from them: to which is added a digression concerning physiognomy*. London.
- Quiccheberg, Samuel ([1565] 2013). *Inscriptiones Vel Titvli Theatri Amplissimi, Complectentis rerum vniuersitatis singulas materias et imagines eximias. ut idem recte quoq[ue] dici possit: Promptuarium artificiosarum miraculosarumq[ue] ac omnis rari thesauri et pretiosæ suppellectilis, structuræ atq[ue] picturæ. quæ hic simul in teatro conquiri consuluntur, ut eorum frequenti inspectione tracationéq[ue], singularis aliqua rerum cognitio et prudentia admiranda, citò, facilè ac tutò comparari possit, auctore Samuele à Qviccheberg Belga. Monachii Ex Officina Adami Berg typograph. Anno M.D.LXV. Cum gratia et pri-uilegio Cæsareo*. Käännös. Meadow, Mark A. & Robertson, Bruce. The Getty Re-search Institute, Los Angeles.
- Mundy, Peter ([1634] 1907) *The Travels of Peter Mundy, In Europe and Asia, 1608–1667, vol. III:1 Travels in England, China, India etc. 1634–1638, Rel. XX*. Éd. Temple, Lt. Col. Sir Richard Carnac, Hakluyt Society, London 1919 (vol. I Cambridge 1907). Perustuu: Bodleian Library MS Rawlinson A 315, with facsimile of original t.-p.: *Itinerarium mundi, that is A memoriall or sundry relations of certain voiajes, journeies ettc. ...* By: Peter Mundy.
- Stirn, Georg Christoph ([1638] 1885) *Travel Diary of Georg Christoph Stirn of Nürnberg*. Toim. Nelson, Brent. Perustuu: Hager's translation and edition of the Bodleian manuscript Hager, H.: *Geschichte der Deutschen in England von den ersten germanischen ansiedlungen in Britannien bis zum ende des 18. jahrhunderts*. Strassburg K. J. Trübner Bodleian library Add. B. 67.
- Tradescant, John, (Ashmole, Elias & Wharton, Thomas) (1656). *Musaeum Tradescantianum: or, A Collection of Rarities. Preserved at South-Lambeth neer London by John Tradescant*. London, Printed by John Grismond, and are to be sold by Nathanael Brooke at the Angel in Cornhill, M.DC. LVI. London.
- Villiers, George (Buckinghamin I herttua) (1625). Kirje merivoimien kirjurille Edward Nicholakselle. National Archives, State Papers Domestic 16/4, fols 226–7.

LÄHTEET

- Allan, M. (1964). *The Tradescants: Their Plants, Gardens and Museum 1570–1662*. Michael Joseph Ltd, London.
- Arnold, K. (2006). *Cabinets for the Curious: Looking Back at Early English Museums*. Ashgate, Aldershot.
- Aurasmaa, Anne (2002). *Salomonin talo. Museon idea renessanssiajattelun valossa*. Yliopistopaino, Helsinki.
- Bennett, J. & Mandelbrote, S. (1998). *The Garden, the Ark, the Temple: The Metaphors of Knowledge in Early Modern Europe*. Museum of the History of Science in association with the Bodleian Library, Oxford.
- Black, J. (1992). *The British Abroad: The Grand Tour in the Eighteenth Century*. St. Martin's Press, New York.
- Bleichmar, D. (2021). *The Cabinet and the World: Non-European Objects in Early Modern European Collections*. *Journal of the History of Collections*.
- Bowry, J. (2015). *Re-thinking the Curiosity Cabinet: A Study of Visual Representation in Early and Post Modernity*. University of Leicester.
- Cermáková, L. (2019). 'Where Have all the Flowers Grown': The Relationship between a Plant and its Place in Sixteenth-Century Botanical Treatises. *Gardens and Landscapes, Sciendo No. 6*, 20–36.
- Daston, L. (2011). *The Empire of Observation, 1600–1800*. Teoksessa L. Daston & E. Lunbeck (toim.), *Histories of Scientific Observation*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Daston, L. & Lunbeck, E. (2011). Introduction: Observation Observed. Teoksessa L. Daston & E. Lunbeck (toim.), *Histories of Scientific Observation*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Feest, C. (1985). Mexico and South America in European Wunderkammern. Teoksessa O. Impey & A. MacGregor (toim.), *The Origins of Museums: The Cabinet of Curiosities in Sixteenth and Seventeenth-Century Europe*. Clarendon Press, Oxford, 237–244.
- Findlen, P. ([1994] 1996). *Possessing Nature: Museums, Collecting, and Scientific Culture in Early Modern Italy*. University of California Press, London.
- Gerritsen, A., & Riello, G. (Toim.) (2016). *The Global Lives of Things: The Material Culture of Connections in the Early Modern World*. Routledge, New York.
- Greenblatt, S. (1991). Resonance and Wonder. Teoksessa I. Karp & S. D. Lavine (toim.), *Exhibiting Cultures: The Poetics and Politics of Museum Display*. Smithsonian Institution Press, Washington and London, 42–56.
- Hahn, C. (1990). *Loca Sancta Souvenirs: Sealing the Pilgrim's Experience*. Teoksessa Ousterhout (toim.) *Pilgrimage*, 85–96.
- Holmberg, E. (2017). Mundy Writing the Travelling Self: Travel and Life-Writing in Peter Mundy's (1597–1667) *Itinerarium Mundii*. *Renaissance Studies Vol. 31 No. 4*, 608–625.
- Hooper-Greenhill, E. (1992). *Museums and the Shaping of Knowledge*. Routledge, London and New York.
- Hunt, J. D. (1985). Curiosities to Adorn Cabinets and Gardens. Teoksessa O. Impey & A. MacGregor (toim.), *The Origins of Museums: The Cabinet of Curiosities in Sixteenth and Seventeenth-Century Europe*. Clarendon Press, Oxford, 193–203.
- Impey, O., & MacGregor, A. (Toim.) (1985). *The Origins of Museums: The Cabinet of Curiosities in Sixteenth and Seventeenth-Century Europe*. Clarendon Press, Oxford.

- Lahtinen, A. (2013). Lahjat ja aatelin suhdeverkostot 1500-luvun Ruotsissa. Teoksessa M. Mäkikalli & R. Laitinen (toim.), *Esine ja aika. Materiaalisen kulttuurin historiaa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 34–65.
- Leith-Ross, P. ([1984] 2006). *The John Tradescants: Gardeners to the Rose and Lily Queen*. Peter Owen Publishers, London.
- MacGregor, A. (1985). *The Cabinet of Curiosities in Seventeenth-Century Britain*. Teoksessa O. Impey & A. MacGregor (toim.), *The Origins of Museums: The Cabinet of Curiosities in Sixteenth and Seventeenth-Century Europe*. Clarendon Press, Oxford, 147–158.
- MacGregor, A. (Toim.) (1983). *Tradescant's Rarities: Essays on the Foundation of the Ashmolean Museum 1683 with a Catalogue of the Surviving Collection*. Durham Theses, Durham University. Clarendon Press, Oxford.
- Meadow, M. A. (2013). Introduction. Teoksessa M. A. Meadow (toim.), *The First Treatise on Museums: Samuel Quiccheberg's Inscriptiones*. The Getty Research Institute, Los Angeles 2013, 1–41.
- Meadow, M. A. (2013). Introduction. Teoksessa M. A. Meadow (toim.), *The First Treatise on Museums: Samuel Quiccheberg's Inscriptiones*. The Getty Research Institute, Los Angeles 2013, 1–41.
- Parr, A. (2015). *Renaissance Mad Voyages: Experiments in Early Modern English Travel*. Cultures of play 1300–1700. Ashgate Publishing Ltd., Surrey and Burlington.
- Pomata, G. (2011). *Observation Rising: Birth of an Epistemic Genre, 1500–1650*. Teoksessa L. Daston & E. Lunbeck (toim.), *Histories of Scientific Observation*. The University of Chicago Press, Chicago and London, 45–80.
- Potter, J. (2007). *Strange Blooms: The Curious Lives and Adventures of the John Tradescants*. Atlantic Books, London.
- Russo, A. (2011). Cortés's Objects and the Idea of New Spain. Teoksessa *Journal of the History of Collections* vol. 23 no. 2/2011, 229–252.
- Schmidt, B. (2015). *Inventing Exoticism: Geography, Globalism, and Europe's Early Modern World*. University of Pennsylvania Press, Philadelphia.
- Stewart, S. ([1984] 1993). *On Longing: Narratives of the Miniature, the Gigantic, the Souvenir, the Collection*. Duke University Press, Durham and London.
- Swann, M. (2010). *Curiosities and Texts: The Culture of Collecting in Early Modern England*. University of Pennsylvania Press, Philadelphia.
- Sweet, R. (2012). *Cities and the Grand Tour: The British in Italy 1690–1820*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Towner, J. (1985). The Grand Tour: A Key Phase in the History of Tourism. *Annals of Tourism Research*, vol. 12 no. 3, 297–333. Pergamon Press Inc., Fairview Park Elmsford, New York.
- Yaya, I. (2008). Wonders of America: The Curiosity Cabinet as a Site of Representation and Knowledge. *Journal of the History of Collections* vol. 20 no. 2, 2008, 173–188.

Memories from Spain. The Finnish painter Albert Edelfelt's (1854 – 1905) travel pictures as souvenirs

Marie-Sofie Lundström, Assistant professor, Art history, Åbo Akademi University

Abstract

This article discusses two artworks by the Finnish painter Albert Edelfelt (1854 – 1905), related to a six-week-long journey to Spain in 1881: *San Telmo Sevilla – recuerdo de la feria* (San Telmo Sevilla – A Memory from the Feria), and *Remembrance of Spain* (Jewish Girl), also known as *A Memory from Spain*.

The approach is theoretical, with the aim to examine how the concept of the souvenir shapes our understanding of the paintings' motifs. The main research questions pertain to how Edelfelt's Spanish artworks refer to the differentiated object that attracted his tourist eye, containing also his experiences. Questions of metonymy and travel pictures' parallels to (tourism) photography are addressed. The methodology is based on semiotics according to D. MacCannell (1999) and J. Culler (1981), with a particular interest in truth markers. An empirically anchored art historical aspect is contextualised within a framework of theories on tourist behaviour, such as Urry's (2002) theory of the tourist gaze. The artworks are defined as souvenirs and analysed from a tourism perspective.

The combination of the concept of the souvenir and empirical data as a base for art historical analysis of travel pictures is particularly successful: the pictures' function as truth markers serves as proof of that ephemeral but real experiences have taken place; the artworks' titles refer to the memory function, anchoring the pictures in time and place like truth markers do. This adds to art historical analysis, framing empirical evidence within a broader context of travel behaviour and souvenir production.

Keywords: tourism, art, 19th century, truth markers, souvenirs

Introduction

This article discusses two artworks by the Finnish painter Albert Edelfelt (1854 – 1905), related to a six-week-long journey to Spain in 1881: *San Telmo Sevilla – recuerdo de la feria* (San Telmo Sevilla – a memory from the feria) (fig. 1), and *Remembrance of Spain* (Jewish Girl), also known as *A Memory from Spain* (fig. 3). Edelfelt was perhaps the most influential painter in Finland during the last two decades of the nineteenth century. He stayed for longer periods in Paris where he also studied. His art was prominently French and, in that respect, he was a painter who followed current trends.

In my doctoral thesis (Lundström, 2007), I have studied Finnish nineteenth-century painters in Spain, among whom Edelfelt was the most important study object. Travelling painters can be termed tourists, as defined today, who hardly miss a chance to take pictures of famous monuments, scenery or scenes depicting local people. Edelfelt, due to his behaviour in Spain, corresponds with this definition. In a letter from Seville to his mother Alexandra Edelfelt (Edelfelt, 1881, [Seville] Thursday 21.4.1881), he describes how he had

acted like a *flâneur*, the predecessor of the modern tourist. The concept of tourism is, however, often understood deprecatorily, a possible explanation for that it has not been taken into consideration when discussing painters who performed “serious” work while abroad on study trips. This paper tries to alleviate this shortcoming by examining Edelfelt’s artworks as souvenirs, the direct consequences of his behaviour while he was in Spain. Travel pictures have an ability to concretize, making ephemeral experiences visible, like souvenirs do.

The discussion is tentative, with the aim to examine how the concept of the souvenir shapes our understanding of the paintings’ motifs. The main research questions pertain to Edelfelt’s tourist experience, with particular interest in how his travel pictures relate to tourism and souvenir production. Edelfelt’s two San Telmo paintings (a preliminary study and the final painting), and *Remembrance from Spain* from the year following his journey, serve as case studies; at the core of the investigation are their titles that refer to the memory function, which is why they are selected out of over forty artworks that relate to his Spanish journey.

My approach is predominantly theoretical, focusing on the souvenir as connected to the visual arts. The similarities between souvenirs and Edelfelt’s artworks are explained; both are considered as truth markers, proof of actual experiences. The methodology is based on classical semiotic readings of tourism, Dean MacCannell (1999, 109 ff; 137 ff.) and Jonathan Culler (1981), with a particular interest in said truth markers, in addition to a range of scholarly definitions of the souvenir as a material object (e.g., Harkin, 2002; Hume, 2013).

When Edelfelt’s pictures are defined as souvenirs and interpreted from a tourism perspective, new interpretations are made possible, when combined with contextual, empirically anchored art historical analysis. The paper’s theoretical discussion on tourism and souvenir production is combined with information gained from written sources that pertains directly to Edelfelt’s experiences while he was in Seville (the San Telmo case) and Spain on a more abstract level. His letters to his mother Alexandra are meticulously written, offering detailed descriptions of what he was doing while he was in Spain (Edelfelt, 1881). The artworks’ formal aspects are discussed only when such analysis contribute to the interpretation, for example when comparing the preliminary drawing and the final version of the San Telmo painting, with particular focus on metonymy. As to *Remembrance from Spain*, a comparative formal analysis is applied, combined with empirical evidence.

The art historical aspect is further discussed within a framework of theories on tourist behaviour, namely John Urry’s (2002) seminal theory of the tourist gaze. He states that tourism sights are consumed because they supposedly generate pleasurable experiences which are different from those typically encountered in everyday life: a set of scenes, of landscape or townscapes. When we go away, we look – or gaze – at the environment with interest and curiosity. The concept of the tourist gaze can, I argue, be expanded also to include artists’ travel pictures, because the act of capturing impressions on a paper or canvas is always preceded by gazing at out-of-the-ordinary attractions, choosing a suitable object

to depict. We gaze at what we encounter, and it is in this instance the painters identify the objects suitable to paint, distinguished by differentiation and contrast (Urry, 2002, 1-15).

Travel pictures as souvenirs – gazing at the extraordinary

In French, the word *souvenir* means “to come back to one’s mind”, as attached to the memory or reminiscence function. Collecting souvenirs does not mean merely collecting objects, but also memories and experiences (Graburn, 1983). Collecting objects – among them photographic images, which belong to the same category as the paintings discussed here – means giving the destination a symbolic value, which is crucial when recalling specific travel experiences. Paraskevaïdis & Andriotis (2015, 1-2) define souvenirs as reminders of experiences lived during a trip. The souvenir links people with places and memories.

While on holidays, tourists tend to acquire memorable tangible reminders of their special time, in the form of souvenirs and artifacts [...] which do not only function as reminders of the destination visited, but they may also symbolize tourists’ traveling experience, and at the same time represent a particular gaze.

The origin of the souvenir as a material object is located in the 17th and 18th centuries, when Grand Tour participants brought back home miniature replicas of the European sites they visited. This practice grew rapidly during the 19th century, due to Thomas Cook and the beginning of modern tourism (2015, 2).

Susan Stewart (1993, 139-140) elaborates on the souvenir as attached to the antique and the exotic. She divides the souvenir into two types, distinguishing between souvenirs of exterior sights (mostly purchasable representations), and souvenirs of individual experiences. The latter is intimately connected to the life history of an individual (138-139). Stewart’s two-part division suits an analysis of travel pictures. If the images are defined as souvenirs, they fit in both categories: they recall the painter’s individual experiences and function as (fragmentary and) “representational” souvenirs. Stewart’s (x-xiii) notion that souvenirs are dependent on nostalgia, distance and narration can easily be extended to include travel pictures. When Edelfelt depicts Seville, he takes possession of the strange place, making it his own.

The painted image can thus easily be defined as a souvenir, recalling the painter’s individual experiences. The pictures document “reality” and “true life”, the reality effect enhanced by metonymy (likeness). Metonymy, together with the title of the work, is essential for our understanding of travel pictures.

The paintings discussed here are also dependent on metonymy and are in that respect similar to photographs (tourist snapshots can be termed universal souvenirs) (Graburn, 2000, xiv). D. L. Hume (2014, 131) also discusses metonymy in tourist photographs, paying attention to its pivotal significance as to the memory function. John Urry (2002, 127) proposes that tourists democratised the taking of photographs; photography seems to transcribe reality, which is desirable for tourists in general. Urry’s thoughts bring definitions of souvenirs to mind:

The images produced appear to be not statements about the world but pieces of it, miniature slices of reality. A photograph thus seems to furnish evidence that something did indeed happen – that someone really was there or that the mountain actually was that large. It is thought that the camera does not lie (127).

Urry (2002) further remarks that the act of photographing is a signifying practice, that people taking photographs actively make choices. They select, structure and shape that which will be photographed (128) – indeed, in a manner a painter would. The power of the photograph lies, states Urry, in its ability to miniaturise the real. It gives shape to travel, it is the reason for stopping, searching viewing points and places seen in other photographic images. And while away, they stop to record what they already knew was there. The pictures become their versions of the images that they had seen before they set off (128-129). This takes physical form in the shape of preconceived vantage points, selected vantage points (fragments), and the photograph/image as a “miniature world”.

Urry’s (2002) views on photographs captured during travels further strengthen my argument that also painted travel pictures can be defined as souvenirs. Similarly to Urry, Elizabeth Edward (1996, 2015) stresses that behind every photograph stands a person, who has made his or her own choices by framing the object photographed. The act of photographing is always subjective. If a photograph is defined as an engraving of a lived moment, the picture does not mark just the photographer’s but also the presence of that which is before the camera. Photographs are concrete proof of the act when they were taken, how they were experienced by all involved in the act (Edwards, 2015, 241-242). Painted souvenirs have several qualities in common with photographs, both in ontology and in the way they frame and concretize experiences.

Metonymy and iconicity: San Telmo II

Contemporary Spanish life, as seen by foreign painters, necessarily included a differentiating component (Lundström 2007). The titles, which were frequently attached to quickly grasped tourist images, directed the viewers’ attention to certain features of the foreign culture. The motif was given descriptive and anecdotal content. The viewers are told what to see, how to interpret and understand the paintings; there is an implicit message hidden in the images.

Two of Edelfelt’s paintings relate directly to his stay in Seville in April 1888: the preliminary study (fig. 2) and the final painting (fig. 1) of a scene from San Telmo. The two versions of the *San Telmo* can be defined as representational souvenirs, physical objects/souvenirs. The caption in the second version is decisive for our understanding of the motif (fig. 1). The text is found in the lower right corner and tells us what the painting depicts: “*San Telmo, Sevilla – recuerdo de feria*”. The Spanish part of the caption reads in English “a memory from the feria”, or “a souvenir of the feria”, the Spanish word *recuerdo* standing for both memory and souvenir (also memento) in the meaning of a present or a keepsake (Collins Spanish Dictionary, 2021).

Figure 1. Albert Edelfelt (1854 – 1905). *San Telmo Sevilla – recuerdo de la feria*, 1881. Oil on canvas. 43,5 x 58,5 cm. Ostrobothnian Museum/Vaasa City Collection, Vaasa. Photo: Erkki Salminen.

The painting that I call *San Telmo II*, is the second of two versions with the same motif. It depicts a crowd of people walking along a road in Seville in Spain. Below the trees, market stalls with blue and white awnings with red pats are visible in the far background. In the middle background, the Giralda tower of the great cathedral is seen behind the trees against a yellow sky. Our eye is attracted to the two women to the far left, and the two girls gossiping in the immediate foreground. Both women and particularly the girls are dressed in local costumes; pay attention to the colourful dresses and scarfs, the flower in the hair and one of the girl's black mantilla.

It is possible that Edelfelt painted the preliminary study on 24 April 1881. In a letter to his mother, he writes that the promenade by the San Telmo alongside the Guadalquivir had offered the most delightful sight the day before (Edelfelt, 1881, [Seville] 25.4.1881). The gardens of the Duke of Montpensier's palace, Palacio de San Telmo, is close to the spot where Edelfelt most likely painted the scene. In front of the palace, there was an avenue with trees, as in Edelfelt's pictures (Serraller et.al, 1991, 73). The palace is quite close (adjacent) to the location for the actual feria, arranged annually since 1847 at Prado de San Sebastián in the week following Easter. Initially, it was a fair for agriculture and industry but developed gradually into the Feria de Abril in the form that Edelfelt experienced it. In San Sebastián, there were cafés and big *tiendas* (shops), from Puerta de San Fernando games were arranged, fruit and sweets were offered, and a bit further in the El Barrio quarters, you could find shops where *buñuelos* were sold, cheap restaurants and *tavernas*, and cosmoramas. Horse chariots toured the fairground. The women who visited the feria wore colourful dresses

and mantillas, duly noted by visitors from abroad. The festive character developed into the main venue of the feria (Molina & Hormigo, 2000, 20-21). The feria is immortalised in genre pictures, all in which the cathedral with the Giralda tower is visible in the background, and with (striped) awnings in the middle ground, as in Edelfelt's paintings. Women, men and children, all dressed up, dominate the crowded scene. Horses, donkeys and cattle were usually also included (Serraller et.al., 1991, 295-299).

San Telmo II is the sum of several Spanish stereotypes during the nineteenth century when travel pictures like this one were abundant. This painting is Edelfelt's most famous picture from Seville. The stereotypes affect our interpretation of the pictures due to earlier markers, i.e., pictures with similar motifs that point at what to expect, and hence recognition. As Culler remarks, following MacCannell, a marker represents the sight to the tourist and is any kind of information or representation that creates the sight as a sight (Culler, 1981). Hundreds, if not thousands of similar genre pictures were everywhere. For Edelfelt, it must have been easy to recognize the motif, understand its significance, and make the decision to paint it.

I define *San Telmo II* as an inscribed souvenir; if inscribed with a text, such as time and place, souvenirs are akin to travel pictures, tangible memories. They are artefacts saved as reminders of a particular heightened reality. They provide proof of extraordinary experiences and can concretise, to make tangible what was otherwise only an intangible state. Its physical presence helps locate, define and freeze in time a fleeting, transitory experience, and bring back into ordinary experience something of its quality. Souvenirs and travel pictures with their captions/titles, help us remember and prove that an extraordinary experience has taken place (Gordon, 1986, 144-145).

The question of metonymy is relevant for the following discussion since metonymy often is crucial for our understanding of travel pictures, i.e., souvenirs. Hume (2014, 131) presents one way to explain the iconic status of the objects. He uses the term "iconofetish", which has to do with both visuality and narrative. The picture, the souvenir, which I argue functions like Urry's gaze, turns into a "place" for the narrative, as attached to simple reference to place: people and place, and people and/or places. This attribute is authorised, or not, "through the collective gaze of the tourist" (131). It is concerned with the socio-historical nature of the narrative.

Hume (2014, 131-132) refers to Erwin Panofsky's iconography, a seminal art historical approach for interpreting the meaning of paintings, the subject matter of the artworks as opposed to their form. Hume states that the iconic status is established in the representative category of the souvenir, in my opinion in the same way that Edelfelt's pictures are representations of Spain. Hume argues that all tourist destinations contain at least one iconic feature. (Compare Roland Barthes seminal essay on the Eiffel tower effect.) Hume refers to photographs, the kind of souvenirs that are the most obvious representational and iconic souvenirs in this context. I argue that iconicity, as in metonymy, is present in Edelfelt's pictures as well: beautiful Spanish ladies in colourful dresses, and the Giralda tower, just to mention two. It is clearly due to metonymy that we can understand what they depict on an

iconographical level: without it, we cannot determine what Edelfelt gazed at.

Elizabeth Edwards (1996, 200) follows a similar line of argument. Because of the dominant concept of reality within tourism studies, she states that so many elements in tourist expectations are parallel to the photograph, that photography seems to be the natural icon for the tourist experience. According to Christopher Pinney (2011, 66), the iconicity of photographs determines its attraction: likeness and iconicity manifest the success of most photographs because they look like that which is their referent. When they do not, it mostly has to do with a technical mishap, the picture might turn up blurry. This diminishes the picture's iconicity, its likeness, but it does not become less indexical; indexicality is not dependent on recognition.

Through iconicity and metonymy, a strong connection between travel pictures and souvenirs is established. Edwards (1996, 200) also points out that photographs always are framed (comp. MacCannell, 1999) and hence fragmentary – another direct parallel to the souvenir. She draws attention to the nature of photography and its ability on fragmenting both space and time, mirroring the tourist experience, “an experience which, from beginning to end, revolves around images” (Edwards 1996, 201). These traits can be found in Edelfelt's San Telmo picture, and together, they make a strong case for considering and interpreting his painting as a souvenir.

San Telmo I and San Telmo II: truth markers in action

Several of Edelfelt's Spanish pictures have titles suggesting remembering. *San Telmo II's* capture functions as a reference for Edelfelt's time in Spain, and its caption is a souvenir in its own right. Such captions can be defined as truth markers, which locate certain imagery in time and place. Without the marking, it would be hard for the layman to determine what Edelfelt's painting depicts based on appearance only. A marker is a piece of information that may take many different forms, ranging from guidebooks and travelogues to slide shows. The marker's function is to make a certain sight or object distinguishable (MacCannell 1999, 137-141). As Rickly-Boyd (2012, 274) points out, truth markers are created in touristic discourse and contribute to a socially constructed reality. In this case, it is achieved by adding the text, which functions similarly to a label at an art museum, where the paintings' motif could be hard to identify without it (Culler 1981). Its value as a truth marker is heightened by what it is written in Spanish, which enhances the picture's exoticism, stressing the otherness of the motif. As a result, its value as a souvenir increase. Out of Edelfelt's travel pictures, *San Telmo II* is his most obvious allusion to the memory function.

It is (thus) the capture that determines how to understand the motif. The text is pointing backwards to the actual moment when the painting was born, bringing together the actual encounter and the ephemeral moment, immortalised in the painting. Inscriptions refer to memories, and painted souvenirs' perhaps most important feature is the written text. The text magically takes on the quality of the place. The written words, symbols in themselves, transform or sacralise the object – the painting – giving it a power it would not

have without them. These inscriptions become memory-triggers, filled with association (MacCannell, 1999, 138).

Figure 2. Albert Edelfelt (1854 – 1905). *San Telmo Sevilla – recuerdo de la feria*, preparatory study, 1881. Oil on cardboard. 27 x 32,5 cm. Ateneum Art Museum/Beatrice Granberg Collection, Helsinki. Photo: Finnish National Gallery/Jenni Nurminen.

The preliminary drawing for San Telmo (fig. 2) is quite similar to the later version but differs in several important ways: the preliminary drawing has no text written on it, it is considerably smaller and less metonymic. The preliminary study is painted quickly, like a snapshot, similarly to a modern tourist photograph; few tourists (or more serious travellers for that matter) fail to take a selfie before a famous monument, or photographing local people, buildings, and environments. Culler remarks that when tourists encounter the sight, the markers are particularly important. One even can engage in the production of further markers by writing about the sight, as Edelfelt did in his meticulous letters to his mother (Edelfelt, 1881), or photographing it (Culler, 1981).

In the preliminary study, Edelfelt has seized the moment, like a photographer would. It is related to the plein air painting of the time, which emphasized direct observation of Nature. But “direct observation” also involves translating (the memory of) the view onto the canvas, as in tourist art and in ethnographic genre painting. Furthermore, the sketchy painting technique suited the mobile and itinerant *plein air* painter perfectly, who was obliged to travel with light luggage and without the means of a studio. The impressions were indeed to be seized quickly, like a snapshot since the traveller had to move on to the next site. Its sketchy character enhances the authenticity since such preliminary studies can be thought of as “proof” that direct observation has occurred.

Edelfelt's letters allow for a better understanding of the preliminary study, a reference to what he had experienced. Edelfelt arrived in Seville the day after Easter Monday, after a ten-days stay in Granada. He wrote from Granada to his mother, that he was about to embark on a 15-hour long journey by train to Seville. He was excited, but he had learned that the weather was terrible there (Granada, Easter Monday [18.4.1881]). He had fretted about the rainy weather in Andalusia and the flooding of the Guadalquivir in Seville even before his journey, while he was still in Paris. Two hours before his departure for Madrid he complained that he probably could not visit Seville due to the flooding (Edelfelt, 1881, Paris 7.4.1881). A couple of days later, safely in Madrid, he learned that the Easter festivities had been cancelled in Seville due to the particularly violent flooding; according to him, the river was considerably broader, and the water reached the first floor of the houses by the shores (Edelfelt, 1881, Madrid 9.4.1881).

The weather in Seville improved to the extent that the feria could take place as usual during the week after Easter. It is possible that the weather affected the colours in Edelfelt's paintings. They differ from the usual bright palette in stereotypical, similar paintings from Spain that circulated outside Spain. There is no sunshine, and the colours are subdued particularly in the preliminary study. The colours are slightly enhanced in the signed, second version, which was painted in oil on canvas and is almost twice as big as the smaller card-board. The signed *San Telmo II* is not a truth marker in the same sense as the preliminary study, which is evidence of Edelfelt's first-hand experiences of a rainy day in Seville. The second version needs the caption to convince the viewers of the painting that at least some degree of "direct observation" had occurred.

The effect of direct observation is enhanced by the preliminary study's freed brushwork. With *plein air* and impressionism, the painters became exaggeratedly obliged to experience (and depict) authenticity, which is also the ultimate goal for all tourists. The *plein air* technique increases the travel pictures' souvenir function. The directness of the motif suggests first-hand knowledge, which is a truth marker in its own right; the motif does not need a caption. Academic composition is set aside in favour of a more haphazard arrangement that shows an apparent careless grouping.

The composition in *San Telmo I* resembles a snapshot from a Kodak camera, at that time a new way to frame the sight. Framing is central in MacCannell's widely cited concept of staged authenticity (1999, 91 ff.). The painting is a framed memory of an impression, a tangible reminder of what Edelfelt had experienced. But in order to fully understand the motif, the caption of the second version has to be taken into account. Thompson, Hannam & Petrie (2012) states that "[...] it is not, however, the form of the souvenir that ascribes the location, but instead their imagery and caption." The actual meaning of Edelfelt's two *San Telmo*-paintings becomes clear through the memory-triggering caption of the second version.

A Memory from Spain

About a year after his return from Spain, Edelfelt painted *Remembrance of Spain* (Jewish Girl) (fig. 3). The title refers directly to his memories of Spain. The pastel was painted in Helsinki in October 1882. Here we see the profile of a Jewish girl with an olive-coloured complexion, holding a white fan and wearing a white mantilla of lace over her dark hair and a pink rose. Edelfelt was a diligent user of paraphernalia (props) – the fan, the mantilla and the flower in the hair are such props. These can be considered metonymic fragments that are able to represent the whole (Gordon, 1986, 139), i.e., they function in the same way as souvenirs do. The props can be interpreted as truth markers, thus establishing an interesting connection with souvenirs (comp. MacCannell, 1999).

Figure 3. Albert Edelfelt (1854 – 1905). *Remembrance of Spain (Jewish Girl)*, also known as *A Memory from Spain*, 1882. Pastel on paper. 60 x 45 cm. Ostrobothnian Museum/Karl Hedman Collection, Vaasa. Photo: Erkki Salminen.

The practice of using Jewish models for Spanish paintings was common since Spaniards were much harder to get to pose. Andalusians and Jews were at that time considered “exotic” people of “ancient” cultures, thus connecting to Stewart’s (1993, x-xiii) definition of the souvenir as attached to nostalgia and the exotic. We learn that the girl was called Eva Slavitzkij/Haffki, from a letter written by the Finnish painter Helene Schjerfbeck, who was active around the time when Edelfelt painted this portrait: “Edelfelt painted her as a Spanish type, fan and mantilla” (quoted in Lundström, 2007, 285), she wrote in a letter in 1929, and mentions also other painters whom the girl had posed for. Edelfelt’s use of a Jewish model for his Spanish portrait emphasizes the topic’s exotic character.

Edelfelt naturally used Spanish models during his journey, painting several genre portraits of Romani girls and young Andalusian women. His most famous painting with a Spanish topic is *Gitana Dancing* (1881), the model was a 14-years-old Romani girl in Granada. From a letter to his mother, we learn that another of his models was a ten-year-old child called Marcellina Mateos y Campos, according to Edelfelt she had a “fine and lively appearance” (quoted in Lundström, 2007, 285). I would like to think that it was the memory of little Marcellina that Edelfelt has captured in *Remembrance of Spain*, as Edelfelt remembered her.

The title of *Remembrance of Spain/A Memory from Spain* connects it to the memory function of the souvenir. The topic is based on his real experiences, which are brought into proximity with it, such as its title. The physical object itself does not need to be located in a specific place or event, but the words locate it in time and place. The title becomes a memory trigger, filled with association (MacCannell, 1999, 41).

Figure 4. Albert Edelfelt (1854 – 1905). *Andalusian Dancer* [Andalusian Woman], Seville April 1881. Watercolour, 28,7 x 21 cm. Private Collection.

Remembrance of Spain has obvious connections to smaller studies from Spain, particularly a watercolour signed “Seville avril -81”, dedicated to his friend Paul Etter. It depicts an Andalusian woman (fig. 4), seen in profile and dressed in a white mantilla draped quite similarly, including the flowers in the hair. These details, fragments, adds to the perception of Spanishness, creating recognisability. The signature anchors the painting in time and place, was signed only after the journey. The text is a strong truth marker. And like souvenirs, it is fragmentary in character. Michael Harkin brings forth the fragmentary character of souvenirs, which he considers as fragments with the ability to represent a much larger

entity. The tourist experience is fundamentally fragmentary, and therefore so are souvenirs (Harkin, 1995, 658; Stewart, 1993, x-xiii). *Remembrance of Spain* collects Edelfelt's memories in a representative alas fragmentary manner, and the painting's function is strongly connected to its ability to gather Edelfelt's individual experiences in one single picture. The title's function as a truth marker strengthens the painting's symbolic authenticity, which allows him to decide for himself what is authentic and what is not. Semiotically, constructivism according to Culler justifies authenticity based on stereotypical images, expectations, and cultural preferences (Rickly-Boyd, 2011, 272).

In pursuit of the Other: closing remarks

Both tourists and souvenirs are messengers of the extraordinary. Gazing at out-of-the-ordinary attractions differentiates them from ordinary life, and the gaze identifies potential souvenirs. It is Edelfelt's encounters with the Other but based on preconceived vantage points. He had learned how and when to gaze; it is the gaze that produces the souvenir. Hence, his souvenir paintings are markers in their own right.

Like many before me, I agree that the line between tourists and other kinds of travellers is highly exaggerated. Edelfelt's trip to Spain, like any painter's journeys abroad for other than educational reasons, is similar to tourism. However, he travelled for work, searching for inspiration and new motifs. Urry (2002, 5) asserts that the places gazed upon should not be directly connected with paid work, but in Edelfelt's case, it still offered some distinctive contrast with his ordinary work. It was a short-term journey, with the clear intention to return home within a relatively short period of time. In his discussion on tourism as a pilgrimage (a sacred journey), Graburn (1973) builds his argumentation around the notion that it is not only the journey itself that counts but also the return.

As established above, Edelfelt being a tourist in Spain is supported also by how he behaved during his stay, particularly in Seville. Walking in his footsteps, you have to be very diligent to squeeze in all the attractions he managed to see in just four days: as an example, he visited the great cathedral, Alcazar, and Casa de Pilatos in just one afternoon, at the same time enjoying the feria and later saw a bullfight (Edelfelt, 1881). These attractions were marked as sights in advance in abundance in travel literature, guidebooks, other pictures and the like, which promoted ways of seeing (Culler, 1981). Paradoxically, tourists demand eyewitness observation, but they have learned how to look and when in advance. (Urry, 2022, 4). My interpretation is that it is then the tourist gaze is produced, and hence the birth of the souvenir, alas the painting. Certain objects are indeed extraordinary through differentiation. The tourist gaze is constructed through signs, and tourism involves the collection of signs. As Culler (1981) remarks, tourists are interested in everything as a sign of itself. Edelfelt was, like a semiotician, in constant search of signs of Spanishness. Tourists are pursuing signs of the authentic – and hence the Other.

To conclude, Edelfelt's Spanish artworks refer to the differentiated object and thus reveal what he gazed at. Souvenirs, like Edelfelt's travel pictures, are intended for those who view them (Culler, 1981; MacCannell, 1999); the travel pictures show which experiences he

regarded exotic enough to gaze at and to paint. By defining his travel pictures as souvenirs and as truth markers, we learn what he considered interesting enough to paint and to show others. But for the layman to understand what the pictures represent, they needed to be presented with informative texts, like in *San Telmo II*. In the case of *Remembrance of Spain*, the connection to Edelfelt's Spanish journey would be lost without the title. Its details – which also can be understood as truth markers – the fan, mantilla and the rose – might still help us to decode the work.

I suggest expanding the scope of this article by including other travel pictures and by subjecting them to semiotic tourism analysis. A souvenir is a sign of itself, and like Edelfelt's pictures, they are most often presented with titles or captions. In combination with a metonymic motif, the pictures can be interpreted and deciphered semiotically as truth markers. This adds to art historical analysis since it frames empirical evidence within a broader context of travel behaviour and souvenir production.

LIST OF ILLUSTRATIONS

1. Albert Edelfelt (1854 – 1905). *San Telmo Sevilla – recuerdo de la feria*, 1881. Oil on canvas. 43,5 x 58,5 cm. Ostrobothnian Museum/Vaasa City Collection, Vaasa. Photo: Erkki Salminen.
1. Albert Edelfelt (1854 – 1905). *San Telmo Sevilla – recuerdo de la feria*, preparatory study, 1881. Oil on cardboard. 27 x 32,5 cm. Ateneum Art Museum/Beatrice Granberg Collection, Helsinki. Photo: Finnish National Gallery/Jenni Nurminen.
1. Albert Edelfelt (1854 – 1905). *Remembrance of Spain (Jewish Girl)*, also known as *A Memory from Spain*, 1882. Pastel on paper. 60 x 45 cm. Ostrobothnian Museum/Karl Hedman Collection, Vaasa. Photo: Erkki Salminen.
1. Albert Edelfelt (1854 – 1905). *Andalusian Dancer [Andalusian Woman]*, Seville April 1881. Watercolour. 28,7 x 21 cm. Private Collection.

REFERENCES

- Collins Spanish Dictionary, 2021. <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/spanish-english>
- Culler, J. (1981) "Semiotics of Tourism". *American Journal of Semiotics*, 1(1/2), 127-140. <https://search.proquest.com/docview/2137465774?accountid=10267>
- Edelfelt, A. (1881) Letters to Alexandra Edelfelt. The Swedish Literature Society in Finland. <https://edelfelt.sls.fi/brev/>
- Edwards, E. (1996) "Postcards: Greetings from Another World". *The Tourist Image: Myths and Myth Making in Tourism*, ed. Tom Selwyn. Chisester: John Wiley & Sons, 197-221.
- Edwards, E. (2015) "Anthropology and Photography: A long history of knowledge and affect". *Photographies* 8(3), 235-252. Doi:
- Gordon, B. (1986) "The Souvenir: Messenger of the Extraordinary". *Journal of Popular Culture* 20(3), 135-146.
- Graburn, N.H.H. (1978) "Tourism: The Sacred Journey". *Hosts and Guests: The Anthropology of Tourism*, ed. Valene L. Smith. Oxford: Basil Blackwell, 17-32.
- Graburn, N.H.H. (1983) "The Anthropology of Tourism". *Annals of Tourism Research*, 10(1), 9-33.

- Graburn, N.H.H. (2000) "Introduction". *Souvenirs: The Material Culture of Tourism*, ed. Michael Harkin & Ken Teague. Hants & Burlington: Ashgate, xii-xvii.
- Harkin, M. (1995) "Modernist Anthropology and Tourism of the Authentic". *Annals of Tourism Research*, 22(3), 650-670.
- Hitchcock, M. (2000) "Introduction". *Souvenirs: The Material Culture of Tourism*, ed. Michael Harkin & Ken Teague. Hants & Burlington: Ashgate, 1-17.
- Hume, D.L. (2014) *Tourism Art and Souvenirs: The material culture of tourism*. London & New York: Routledge.
- Lundström, Marie-Sofie (2007) *Travelling in a Palimpsest: Finnish nineteenth-century painters' encounters with Spanish art and culture*. Åbo: Åbo Akademis förlag – Åbo Akademi University Press.
- MacCannell, D. (1999) *The Tourist: A new theory of the leisure class*. Berkeley & London: University of California Press.
- Molina, I. & Hormigo, E. (2000) *Sevilla en blanco y negro*. Madrid: Espasa Calpe.
- Paraskevaidis, P. & Andriotis, K. (2015) "Values of souvenirs as commodities". *Tourist Management* 48, 1-10.
- Pinney, C. (2011) *Photography and Anthropology*. London: Reaction Books.
- Rickly-Boyd, J.M. (2012) "Authenticity & Aura: A Benjaminian Approach to Tourism". *Annals of Tourism Research* 39, 269-289. doi:10.1016./j.annals.2011.05.003
- Serraller, F.C. et.al. (1991). *Iconografía de Sevilla 1790 – 1868*. Madrid: Ediciones El Viso.
- Stewart, S. (1993) *On Longing: Narratives of the Miniature, the Gigantic, the Souvenir, the Collection*. Durham & London: Duke University Press.
- Thompson, F., Hannam, K. & Petrie, K. (2012) "Producing ceramic art works through tourism research". *Annals of Tourism Research* 39, 336-360.
- Urry, J. (2002) *The Tourist Gaze*. London: Sage Publications.

Holidaying behind the Iron Curtain: The material culture of tourism in Cold War Eastern Europe

Carys Wilkins, National Museums Scotland

Abstract

During the Twentieth Century, foreign travel underwent a process of democratisation. Increasingly, through the development of package holidays to ever more far-flung destinations, leisure tourism for the first time allowed ordinary people to experience different cultures first hand. With the increased availability and affordability of foreign travel, actively promoted by travel agencies with strong left-wing political affiliations and supported and facilitated by international friendship societies, the number of western tourists visiting Eastern Europe multiplied through the 1960s and 1970s despite the Cold War. This paper will explore western tourism in Eastern Europe during the Cold War in a Scottish context through the material culture of travel collected during this period, focusing on the collection of Miss Eileen Crawford (1913 - 1990) held by National Museums Scotland. Miss Crawford was a life-long Edinburgh resident and an avid collector. Her collection spans the 20th century and includes a significant collection of costume jewellery, mass-produced decorative arts and travel souvenirs. Drawing upon previously unresearched material in the archive and objects acquired on her travels, both items that she bought and things that she was given or obtained as part of the travel experience, provides a case study through which to explore engagement with communist culture and politics in a Scottish context. This paper discusses how these trips were being marketed to prospective Scottish travellers, and how souvenir production and distribution, as well as conditions of access, reflect an often-mediated experience of the Soviet East.

Keywords: Souvenir, Cold War, Friendship Society, Scotland, Eastern Europe.

Introduction: The Souvenir and the Museum Collection

This paper will explore Scottish tourism in Eastern Europe during the Cold War, through the material culture of travel collected between the mid-1950s and late 1970s, now held by National Museums Scotland (NMS). The archival study examines material in the Miss Eileen Crawford (1913 - 1990) collection and archive, focusing on souvenirs relating to her travels to Eastern Europe. The extensive collection, which is not currently on display in the museum, has previously been under-researched, particularly her travel and associated material culture, and remains virtually unknown outside of the institution. This paper investigates Crawford's patterns and categories of collecting, the role of memory and the function of the archive in tracing, framing and interpreting her souvenirs in the absence of the collector. In the context of this case study, an expanded definition of what constitutes a souvenir is useful, using a framework that encapsulates purchased objects intended as souvenirs, alongside ephemera and diaries with constructed meaning, using the tangible to unpack the intangible - memory.

The souvenir turned museum object is often divorced from its context, its biography, its intended and acquired meaning for the individual who obtained it or received it as a gift. On entering the museum, the personal collection becomes fractured, individual items or groups of objects once a cohesive whole, are viewed in isolation. This process is exacerbated by the process of editing first by the collector then subsequently by the museum. The collection, broadly split into social history, decorative arts and archival all contain souvenirs.

This paper draws on the archive to fill in some of the gaps necessarily created by its status as a museum object and its shift from private to the public domain, whilst suggesting that even during the lifetime of the collector, the meaning ascribed to these souvenirs was not fixed. By examining the role of souvenirs in this context it provides a further opportunity, namely to interrogate the shift in meaning and function of these objects and their liminal status as souvenirs, subject to reclassification once they enter the museum collection. This case study provides a useful platform from which to examine how travel behind the Iron Curtain was packaged and marketed to foreign, specifically Scottish tourists and what these souvenirs can tell us about western travellers' experience of the communist east.

Theoretical Framework and Literature Review

Miss Crowford's collection has not previously been explored from the perspective of her travel or her souvenirs, rather being situated within broader narratives of consumption and mass production. Previous studies on souvenirs have centred on typologies (e.g., Gordon, 1986), which offer a helpful way to categorise souvenirs and describe their function, however they do not examine their potential meanings, and focus only on a narrow interpretation of what can be considered a souvenir. West's (2019) study of the collector Philla Davis, explores typologies and issues surrounding categorisation of souvenirs in a museum context, although it focusses on assigned meaning and value based on perceived levels of authenticity, suggesting that entering the museum fixes meaning. Miss Crowford left her collection to NMS as a bequest, whereas it is not known if Philla Davis intended her collection for a museum. This case study argues that the meaning of souvenirs continues to shift on entering the museum collection and the intention of the collector plays an important role.

Several studies examine purchase motivations and intentions as signs or markers of the travel experience, or as gifts (e.g., Belk, 1997; Gordon, 1986; Wilkins, 2011; Mars & Mars, 2019; West, 2019). Some have explored purchase behaviour and the influence of age, gender or nationality on souvenir purchases (e.g., Kim & Littrell, 2001; Wilkins, 2011). Miss Crowford's own purchase motivations and behaviours support the findings of this previous research, although her gift-giving contrasts with the literature, being bilateral in nature and extending beyond purchases made at the time of travel.

Other literature has focussed on the meanings of souvenirs, and how these meanings may change over time, although these are restricted to the domestic sphere (e.g., Love & Sheldon, 1998; Collins-Kreiner, & Zins, 2011; Masset, & Decrop, 2021). Additionally, with the

exception of Masset and Decrop (2021), they do not follow a longitudinal design through which to track the evolution of meaning. However, using the Crowford collection as a case study allows for an exploration of the meanings of souvenirs in a different context, a shift from domestic space to the museum, and over a longer period of time. Moreover, it provides a useful framework through which to explore western tourism to Eastern Europe during the Cold War era in a specific Scottish context which is largely absent from souvenirs literature, alongside evidence of wider engagement with communist culture and politics amongst the Scottish populace.

Studying the archive, and in particular the diaries, allows for an examination of her souvenirs and their meanings within the collection and in turn, shapes our understanding of Miss Crowford as a collector. Such a collection, particularly one belonging to a working-class collector rarely remains intact to the degree that has been retained in this instance, especially following the death of the collector, an issue described by Gerald and Valerie Mars (2019) in their study on Souvenir-gifts. Mars and Mars examine patterns of distribution following the death of the collector, yet here, the collection remains (ostensibly) intact, being inherited by an institution, rather than multiple familial recipients, offering an unique opportunity to explore meaning in both a private and public context. Whilst the scale of the collection presents a challenge in a museological sense, analysis of her travel offers a way, in the absence of the collector, to unpick the archive to identify her patterns of collecting, to reassess meaning to known souvenirs and to identify others.

Approaching Miss Crowford's collection

A keen collector, Miss Crowford frequently added to her collection - which spans the greater part of the 20th century - with frugal purchases, recording acquisitions in diaries and meticulous lists. Her archive, presently 1800 registered items, includes a significant collection of costume jewellery, mass-produced decorative arts, kitsch, functional household items, ephemera and diaries, as well as souvenirs of her travels. It was the subject of an exhibition in 1990 highlighting the bequest (see Figure 1.), and a selection was displayed in the museum's permanent *Art & Industry* gallery until 2014 when the museum underwent a major redevelopment project. Here, the shift from private to public on entering the museum threatens the status of an object as a souvenir. Its context and location within the museum are changeable, shifting between the visible (on display) and invisible (in storage).

It was her jewellery collection that first drew my attention to her extensive travels and her interest in Eastern Europe. Numerous pieces appeared to be souvenirs from holidays abroad, but also within Scotland. Amongst the drawers of costume jewellery laid out in reference to Miss Crowford's cataloguing system - by colour and by type - were a small group of Soviet-era lapel badges, suggesting that she had travelled to Soviet Russia. Previously uncatalogued material in her paper archive proved her to be a fastidious record-keeper, although much of this material had become jumbled since entering the museum. Some remained unprocessed in storage and no longer associated with the material artefacts - the souvenirs. By its very nature, the archive itself is necessarily incomplete, shaped by proces-

ses of editing by both the collector and the museum (Millar, 2010). In amongst the decades of payslips, bills etc, there was material relating to her travels: brochures, guidebooks and itineraries, often with annotations; correspondence with tour operators; payment schedules and lists of purchases; as well as additional souvenirs and other paper ephemera.

Figure 1. Miss Crowford Collects... [Exhibition] 21 November 1990 – 25 March 1991. (Photo: National Museums Scotland, ca. 1990)..

Beyond the life of the collector, the meanings attached to the souvenirs remain fluid in the museum collection depending on how it is interpreted and the context in which items are displayed or kept in storage. There are limitations inherent in an archival approach, especially problems of memory, both in the record compiled by the collector and institutional memory in the context of the museum, resulting in gaps and inconsistencies in the record. In this way, her collection highlights some of the difficulties in categorising souvenirs in a museum context as alluded to by West (2019) in his discussion of the collection of Philla Davis. However, the merits of such an approach facilitate analysis of patterns of collecting and categorisation, recording and memory-making over several decades, not possible with an empirical study. In addition, the archival approach allows for a consideration of the 'after life' of souvenirs, that is the next phase of its object biography once it leaves the collector and enters the museum, which is largely missing from the literature.

The study involved a survey of all material concerning Crowford's travel to Eastern Europe and her engagement with communist culture and politics over a period of four decades, identifying trip destinations, the type, frequency and duration of these trips, their dates and the associated material culture retained and referenced within the collection. Display histories of the collection, and historic patterns of dispersal created by internal systems of classification for different types of material were examined to trace and connect

disparate constituents of the collection which had become disassociated from one another and stored separately.

A comparative analysis examining the content of the diaries, lists and travel-related ephemera was undertaken to explore and identify her patterns and categories of collecting in relation to her travel based on the interrelationship between the archive, the souvenirs and the diaries. The use of a historical collection, particularly the use of the diaries within the methodological framework allows for a retrospective longitudinal approach over a period of time, not possible in a contemporary empirical study that necessarily requires a narrower focus. The methodology of using Miss Crawford's diaries provides valuable context for studying her souvenirs and travel experiences which would not otherwise be possible, although as Alaszewski (2006) suggests, they have traditionally been under-utilised in historical research as a data source.

Figure 2. Inside Miss Crawford's Edinburgh Flat. (Photo: National Museums Scotland, 1990).

Eileen Crawford was born in 1913 in Edinburgh into a working-class family. She worked as a short-hand typist for Edinburgh City Council and remaining unmarried, lived with her parents until their respective deaths. Upon her death in 1990, she bequeathed her collection to NMS, then the Royal Scottish Museum, offering first refusal on the contents of her one bedroom flat (see Figure 2.). Her collection stands as an anomaly, with posthumous archives in museum collections typically relating to public figures, artists, designers or aristocratic collectors, often male.

Miss Crowford travelled abroad from the early 1950s to the early 1980s. Her travel to Eastern Europe alone during the Cold War era, included visits to the GDR, Romania, the USSR and Yugoslavia. Following her retirement in 1973, she travelled more extensively and with greater frequency, often as a solo traveller, part of a larger package tour group. This paper focuses on three main trips of interest: to East Germany in 1955, the USSR in 1973, and a later visit to the USSR in 1978, which also included Siberia and Central Asian Republics. These trips were selected as they represent three of the most comprehensive examples in terms of the context and available data provided by the paper archive, diaries and the material culture, both purpose-made tourist souvenirs, and materials subsequently ascribed meaning as souvenirs by the collector being obtained before, during and following the visits. In contrast, her travel to Romania is absent from the record in the diaries and her trip to Yugoslavia in 1981 afforded limited mention. The trips examined in this study are all group tours of a similar duration, organised by operators specialising in travel to communist countries and represent the start, peak and decline of Miss Crowford's foreign travels. Not only do these trips reflect her engagement with communist cultures, politics and even citizens in a specific Scottish context over a sustained period spanning half a century, but they also provide a platform to analyse patterns of collecting evident across her wider collection.

Rediscovering Miss Crowford's travels

The archive is evidence of her meticulous planning, especially involving her finances, found in both her diaries and her obsession with list-making on scraps of paper detailing budgeting minutiae. In both her approach to collecting and her personal filing, she certainly did not subscribe to a 'less is more' philosophy. Through her itemised daily expenditure, we know how much her trips cost, how much money she took with her, when and where she cashed travellers' cheques and for the most part what she spent it on. By looking at the travel itineraries, holiday brochures (where she highlighted the places she visited on optional excursions and listed the method of transport), her diaries and notebooks, we know where she went and how she chose to remember it. Her diaries are largely factual, resembling a daily planner in format rather than a descriptive travelogue. They nevertheless make it possible to contextualise her souvenirs and highlight her preference for small thrifty purchases, evident in her daily life too.

Whilst Miss Crowford kept a close eye on her day-to-day spending and clearly loved a bargain, the trips themselves were expensive when you consider that as of 1973 she was a pensioner living in social housing in the Edinburgh suburbs. Her 1978 trip to the USSR cost over £400 at a time when the average single person pension would have been around £20 a week. Moreover, this was her second trip that year, the first being a 14-day Mediterranean cruise, which included a port call at Alexandria and an excursion to Cairo and the Pyramids.

The diaries, notebooks and loose lists offer an insight into her day to day life, documenting in real-time. Several diaries are evidently recycled with multiple retrospective entries collating important events, items of interest and lists of favourite things, over a period of several years or even decades. Although undated, these lists were themselves subject to later revision, with some entries crossed through. It is possible to interpret the souvenirs in this context, analysing collecting patterns and tracing the unstable nature of their status as souvenirs as meaning is ascribed and/or removed over time.

Within the paper archive, there is evidence of more concentrated reflection and retrospective additions in the 1970s and 1980s. Entries from 1980 onwards are identifiable owing to a marked shift in Miss Crowford's handwriting, coinciding with the stroke she suffered that year, followed by a second in 1984. Her foreign travel also tails off between these two dates. The diaries, notebooks and loose lists of purchases documenting, and relating to her travels can be viewed as souvenirs, serving as an aide-memoire which she revisited and re-evaluated at future dates, subject to revision and often summarising and collating information recorded elsewhere. A notebook dating from the 1970s (Crowford, 1973 - 1978) demonstrates this process of revision and consolidation through carefully arranged entries detailing the daily itineraries, travel arrangements, purchases and their respective costs for several trips taken over the course of the decade, including both trips to the Soviet Union. It is in these later entries that the function of the diaries and paper archives as mnemonic devices is consolidated, shifting in meaning to souvenirs. This shift points to the unstable nature of the souvenir, their meaning in flux during the lifetime of the collector and in its second life as a museum object.

What is clear, is that Miss Crowford, a life-long Russophile, had a longstanding interest in, and engagement with communist societies and their respective cultures and politics, which could be in part behind her motivation to visit Eastern Europe and the financial investment required to facilitate this. Her sustained engagement helps to both contextualise her souvenirs associated with her travel to Eastern Europe, as well as signalling additional layers of ascribed meaning compared to other travel souvenirs in the collection; the function of these particular souvenirs being tied to the political convictions of the collector, an association which would have been lost on entering the museum collection without the context that the archive provides. She often visited museums and libraries expanding her horizons, even teaching herself a little Russian. She writes the English translations under places of interest on many of her souvenir postcards, and there are attempts at using Cyrillic script in her diaries. The archive contains communist and left-wing literature and newspaper cuttings found in her home. Her diaries also point to strong communist-sympathies, noting visits by Soviet dignitaries to Scotland and criticism of anti-soviet reporting in the UK media.

Trip 1: GDR, August 1955

In August 1955, Miss Crawford visited East Germany. This two-week organised tour is significant, as not only was it the first time she had visited a communist country, it was also one of the first coach tours arranged for western tourists since before the Second World War (Diamond, 1955). Her visit, six years before the construction of the Berlin Wall shows the early development of western tourism in East Germany, and a ready market within the UK. The trip which included East Berlin and the south of the GDR was organised by Progressive Tours Ltd, a London-based tour operator with known links to the CPGB which specialised in holidays to socialist countries (Roberts, 2000).

Progressive Tours Ltd.		<u>Holiday in Eastern Germany</u>	
		<u>July 23rd. 1955</u>	
<u>TRAIN TIMES</u>			
<u>Outwards</u>		<u>Return</u>	
Dep. Victoria	13.55 hrs	Dep. Berlin Ost	13.34 hrs
" Dover	16.40	Arr. Helmstedt	18.56
" Ostend	21.10	" Aachen	4.07
Arr. Aachen	1.17	" Ostend	8.59
" Helmstedt	10.33	" Victoria	16.23
" Berlin	16.11		
	(Ost)	Your conductor will be	
		<u>Mr. BASS</u>	
<u>SEAT RESERVATIONS</u>			
<u>From Victoria - Dover</u>			
	Carriage <u>A.7</u>	Seat <u>4</u>	facings back to engine
<u>From Ostend - Berlin</u>			
	Carriage <u>138</u>	Seat <u>4</u>	(ticket enclosed)

Figure 3. Progressive Tours Ltd., Travel Itinerary for Holiday in Eastern Germany 1955, Miss Crawford Archive, National Museums Scotland [W.MS.2017.23.78]. (Photo: National Museums Scotland/Author)

Miss Crawford's diary for the year (Crawford, 1955), reveals that she renewed her passport especially for this trip. The visa stamps in her passport, along with correspondence with the tour operator and travel itinerary (see Figure 3) reveal the regulations that travellers had to adhere to, including necessary documentation that needed to be completed before entry would be authorised. The material and ephemera associated with the trips seem to have been as important for her as the items she purchased, and as such can be viewed equally as souvenirs, having been retained and often annotated. The archive also serves to contextualise the material culture purchased and obtained during the trip: a plastic pin badge from Eisenach, entrance tickets to heritage sites, postcards and view-cards from Erfurt, Dresden, Leipzig, Naumburg and Potsdam. Nothing in the diaries tie these souvenirs to her GDR trip, instead, it is correspondence with the tour operator, passport visas and a handwritten list of hotels in East Germany in the archive which help identify and place them. Curiously, despite references in her 1955 diary before and following her visit, there are no entries for the dates of the trip itself.

Although specific mention of the souvenirs in the NMS collection is absent, diary entries following her return home indicate that she acquired souvenirs not only for her

collection, but also as gifts for friends and acquaintances. Previous studies have explored the role of souvenirs as gifts (Kim, & Littrell, 2001; Gordon, 1986), however, Miss Crowford's own use of souvenirs as gifts is more complex, their movement being bilateral in nature. Not only did she acquire souvenirs in the GDR intended as gifts for friends back in Scotland, she also purchased local souvenirs once she returned home as gifts for her new GDR correspondents unable to visit the UK.

While there are gaps in the archive, this trip is significant owing to the sustained contact Miss Crowford had with individuals she met in the GDR for at least 18 months following her return. Both letters and references in the diaries point to additional correspondence and gift exchange with several East German citizens whom she presumably met during her trip, including a Mr Hückel in Weissenfels and a Miss Forstmann in Berlin. She also corresponded with and sent Christmas cards to curators at museums she visited during her trip, in Sonneberg, Eisenach and East Berlin. It is here that we find the only photograph relating to her GDR trip, which pictures both Werner Hückel and Ruth Forstmann, along with a Mr Jüng, although this photograph was taken after she returned to Scotland and enclosed in a letter from Ruth Forstmann, in which she describes plans to visit the UK (Forstmann, 1955). Photographs from the trips themselves are rare and none exist in the archive from the three trips discussed in this paper.

We also see a continued engagement with literature sympathetic to the aims of the East German state. Contemporary left-wing newspapers of the day provided a vehicle through which to promote travel to the GDR through first-hand accounts of western tourists who visited. In the archive is a cutting from Democratic German Report (DGR), the bi-weekly English-language newsletter produced from 1952 to 1975 and edited in Berlin by British Journalist John Peet who defected to the GDR in 1950 (Berger & Laporte, 2004). The cutting from September 1955, a month after Miss Crowford's trip, features an article by CPGB member Dorothy Diamond a regular traveller to the GDR who frequently wrote articles in publications supportive of East Germany (Berger, & Laporte, 2010). The article includes an account of the tour earlier that year by an unnamed participant:

This year, for the first time, ordinary tourists from Britain were able to visit the German Democratic Republic on trips organised by Progressive Tours Ltd - we saw town and country, with treasures of history and triumphs of new building, and sometimes both together, as in the growing construction of Dresden from ashes and shattered stones (Diamond, 1955).

Whilst it is unclear whether the anonymous reviewer was on the same tour as Miss Crowford, they appear to have followed a similar itinerary, with visits to towns and cities with historic medieval centres, well established as tourist sites prior to the Second World War, including museums, places of worship, and other points of interest reflected in the souvenirs. Neither the souvenirs nor the archive explicitly allude to any excursions aimed at promoting the new communist state. However, annotations to the DGR article in Miss Crowford's hand underlining places and points of interest suggest otherwise, as she typically highlighted places visited on her trips.

Trip 2: USSR, August 1973

Miss Crawford's next visit to the Eastern Bloc was in August 1973, on a two-week trip to the USSR, where she visited Moscow, Kiev and St. Petersburg (then Leningrad). Her daily itinerary lists visits to museums and galleries, the theatre, places of worship, the circus, shopping and general sightseeing. She collected postcards from all three cities, both general view-cards as well as examples relating to heritage sites she referenced in her diaries, such as the Hermitage and Peterhof fountains. In addition, she collected three badges, stone carvings, a Palekh lacquer work diary and two decorative wooden boxes. Alongside the badges, only one of the wooden boxes and single stone carving, have been positively identified in the NMS collection, suggesting that she potentially reconsidered and accordingly edited her collection, or that some of these items were intended as gifts. The importance of the archive rests in the interplay between its constituent parts, ascribing meaning to the souvenirs and building a picture of Miss Crawford as the collector which would not be possible otherwise. The process of editing and shifting subjectivities both by the collector and the custodians of the museum collection continues, with the meanings assigned to the souvenirs continually constructed and reconstructed as Love & Sheldon (1998) suggest.

The trip was organised by Sovscot Tours Ltd, a Glasgow-based tour operator founded by the Scotland-USSR Society in 1961, which enabled thousands of Scottish tourists to travel directly from Scotland to the Soviet Union, both by air and sea (Royle, 2019). The Society was instrumental in actively promoting tourism in the USSR within Scotland, distributing holiday brochures, soviet publications and other literature to members, schools and other interested parties (Scotland-USSR Society, 1949 – 1985). Moreover, they were in discussions with Intourist¹ as early as 1947 about the “resumption of ordinary tourist facilities” (Scotland-USSR Society, 1947). Two years prior to setting up Sovscot, the Society successfully organised the first post-war Scottish tourist group to the USSR. The group of 57 Scots spent 10 days on soviet boats, calling in at Baltic ports, and nine days in Leningrad and Moscow (Scotland-USSR Society, 1957 – 1959). Sovscot sent Scottish tourists to the USSR throughout the Cold War and by the 1980s the operator was sending between two and three thousand Scottish tourists annually (Scotland-USSR Society, 1949 – 1985).

Direct routes from Scotland offered not only convenience for prospective Scottish tourists but promised savings too. A travel feature in *The Glasgow Herald* a year before Miss Crawford's own trip, notes that group tours departing Glasgow on chartered Russian flights were “less expensive than comparable tours originating in London” (Brooke, 1972, p.5). Miss Crawford flew directly from Leningrad to Prestwick, near Glasgow on her return from her 1973 trip (Crawford, 1973 - 1978). Holidays departing from Glasgow, Edinburgh and London marketed by Sovscot Tours Ltd, and other tour operators were advertised widely in the popular press, including Scottish Daily Newspapers: *The Glasgow Herald* (Clark, 1979; Sovscot Tours Ltd., 1972, 1978) and *Evening Times* (Black Sea Holidays, 1977; Sovscot Tours Ltd., 1976). Reviews of trips and travel features on East European destinations offered practical

1 Intourist has served as the principal travel operator for foreign tourism within Russia since it was founded in 1929. Until it was privatised in 1992, it was responsible for managing and facilitating foreign travellers' access to and travel within the wider Soviet Union.

advice for travellers and described the types of trips available including solo travel options and camping, as well as beach holidays at Black Sea resorts promoted as viable alternatives to popular coastal destinations in western Europe (McDowell, 1960; Richardson, 2016; Starks, 1972). Some sought to manage travellers expectations as to the reality of travel behind the Iron Curtain. As one journalist warned "The milieu in the Iron Curtain countries differs from that of the Mediterranean countries. Both the philosophy and atmosphere are different, and tourism does not develop overnight" (Brooke, 1972, p.5). Not all reviews were positive, with many emphasising safety and hygiene concerns, with reports of hotels with blocked fire escapes, dirty rooms and entire tour groups struck down with dysentery-like symptoms (Ratcliffe, 1977; McCallum, 1983)

Travel agencies across Western Europe commonly affiliated with western labour movements and friendship societies (Pedersen, 2018), partnered with Intourist through necessity rather than choice, given the monopoly this state organisation enjoyed over foreign tourism to the Soviet Union. Whilst Intourist had a presence in the UK from 1938 (Richardson, 2016), it was in the post-Stalin era that they began marketing packages to prospective travellers on a significant scale (Vladimir boosts Russia's cheap holidays, 1961). The signing of cultural agreements with several western countries in 1956, including Britain in 1957, marked a shift in policy towards increased contact with the West, including developing and encouraging international tourism on a greater scale (Richmond, 2003).

The integral role of Intourist is evident in the Crawford archive, both in published brochures and city guides, often annotated, and the ephemera she collected documenting her hotel stays, including Intourist-branded luggage labels and hotel cards. This material is an important component of the travel-related material she collected and thus treated as souvenirs and provides a wider context through which to understand the tourist experience of travel to Eastern Europe during the Cold War in a Scottish context. The importance of the ephemera emphasises the need to expand the definition of what can be classed as a souvenir as explored by Collins-Kreiner & Zins (2011), whose study frames a broader definition of souvenirs to include any material that reminds the collector of their trip regardless of when it was acquired or if it was intended to function as a souvenir. In the Crawford collection, both types of material fulfil a similar function and in the museum collection, their meaning is intrinsically connected through the archive.

Sovscot Tours Ltd began operating as a wing of the Scotland-USSR Friendship Society. The Society attracted many influential supporters representing all aspects of Scottish cultural life (Scotland-USSR Society, 1985). Miss Crawford was herself an early member of the Society. There were opportunities for members to meet groups of soviet visitors hosted by the Society, as well as countless occasions to hear first-hand accounts from fellow Scots who shared their own holiday experiences (Scotland-USSR Society, 1949 – 1985). The Society was also pivotal in fostering and arranging cultural exchanges, including groups of performers from across the USSR touring multiple Scottish venues and reciprocal visits for Scottish performers, primarily promoting folk culture. Diary entries, correspondence from the Society and annotated souvenir programmes (see Figure 4) reveal that Miss Crawford

Carys Wilkins

attended several Society-organised cultural activities such as concerts in the 1940s and 1950s.

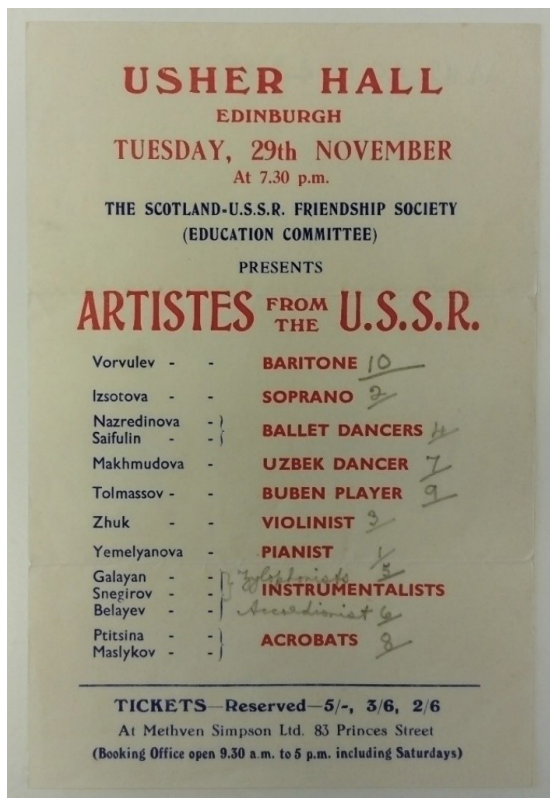

Figure 4. Playbill, Scotland-USSR Society Concert, by unknown designer, Miss Crowford Archive, National Museums Scotland [W.MS.2017.23.38]. (Photo: National Museums Scotland/Author)

Concert tours and temporary exhibitions allowed the Society to reach an audience beyond its limited membership, introducing the Scottish public to various aspects of soviet culture. Films too were an important cultural and educational tool to convey positive messaging about the Soviet Union (Murray, 1950). From its outset, the Society actively advocated for regular screenings of soviet films, even exploring the option of purchasing a cinema for such purposes. Miss Crowford references having watched a variety of Soviet films, including features, documentaries and newsreels, demonstrating her long-term engagement with Soviet culture and politics in the decades prior to her first visit to the USSR.

Trip 3: USSR, Siberia and Soviet Central Asia, May 1978

Her two trips to the USSR, in the early and late 1970s, shows the continued opening up of the USSR to foreign tourist markets through package holidays, marketing trips that were broader in their offering both geographically and culturally. The quantity of Intourist brochures and guidebooks in the archive, illustrate the marketing of these expanded packages enabling greater access to both the Russian interior as well as Central Soviet States,

and to Miss Crawford's desire to return. The brochure detailing her *Explorers Holiday* in Soviet Central Asia and Siberia, is one of 11 themed holiday categories available for 1978, offering 18 different 15-day tour itineraries to suit every taste (Intourist Moscow Ltd., ca. 1977). Along with the obligatory visits to Moscow and Leningrad at either end of her trip, her 1978 tour took her to Bratsk, Irkutsk, Tashkent and Samarkand, with transfers through Omsk, Novosibirsk and Alma-Ata. This second trip, included more varied excursions (Crowford, 1973 - 1978), such as a visit to a wood pulp factory outside Bratsk, a kindergarten and local village near Irkutsk, as well as engineering projects such as the Angara dam, and archaeological sites, Islamic places of worship and mausoleums in Tashkent, Samarkand and Penjikent.

In terms of souvenir collecting, she did not deviate from her standard established categories and patterns of collecting, categories also apparent in her wider collection of souvenirs from other trips, both domestic and foreign. Following a purely functional approach, her souvenirs can be sorted into three of the five broad categories described by Gordon (1986), namely 'Pictorial images', 'Markers' and 'Local products'. Her collecting, both during and in preparation for her trip, can broadly be split into the following categories: Jewellery, specifically small metal and enamel lapel badges; postcards and view-cards; ornaments and local handicrafts, including two examples produced at the State-run Leningrad Lomonosov Porcelain Factory; and travel-related paper ephemera. They are largely mass-produced and obtained for a relatively low price point for goods marketed primarily at or made available to foreigners. Furthermore, they can be characterised by their small scale, albeit arguably for practical reasons as they would have been easily portable.

Many of these souvenirs had lost their meaning as well as their function as souvenirs on entering the museum collection. Without context and the layered interpretation afforded by the archive, many of the souvenirs are ostensibly unremarkable. Yet, this broadly points both to Miss Crawford's personal collecting preferences, but also to the homogenous nature of the available material culture afforded to foreign tourists across the Soviet Union, with little local variation even in Soviet Central Asia, or rather if there was, she did not collect it. Instead, souvenirs acquired during her visit are supplemented with travel ephemera and material in the archive, obtained prior to and during the trip. Whilst some items were produced as souvenirs with foreign tourists the intended consumers, others had that value assigned to them by Miss Crawford. Whilst the content pictured in the postcards, the designs of the souvenir 'Baikal' and 'Samarkand' lapel badges and her purchase of local handicrafts in Uzbekistan reflect the geographical shift to Siberia and Soviet Central Asia, away from the western centres of Moscow and Leningrad, they still fall into the four aforementioned categories.

Miss Crawford collected soviet badges on both her trips to the USSR. These demonstrate the extraordinary range of this type of mass-produced souvenir, which had a firmly established domestic market by the time of her first visit in 1973 when she acquired three examples, followed by a further nine in 1978. The craze for manufacturing and collecting lapel badges, known in Russian as *znachki* within the Soviet Union serves as an example of a

pre-existing local material culture being shared with foreign tourists either as purpose-made souvenirs, or made available via an often-unregulated secondary market. *Znachki* were bought by and gifted to foreign tourists and could also be bartered in exchange for goods such as chewing gum, though Miss Crowford appears to have purchased all her examples, and the scale of the collecting craze did not escape the attention of the foreign press (Smith, 1974). Although brief, her diary entries and loose lists often list only the type of object such as a badge, we know where and when she bought these items and how much for, making it possible for the most part to match up individual items with specific legs of her trips, and visits to points of interest.

The small-scale of the *znachki*, their ubiquity and low price-point, and their ready assimilation into Crowford's established collecting categories made them an obvious choice of souvenir. Her examples also serve to illustrate and contextualise the development of a souvenir and collectables culture within the Soviet Union which took off in the post-Stalin era and was encouraged through official channels, initially aimed at a domestic market but which also found a ready audience amongst foreign tourists. The sheer prevalence of *znachki*, across the Soviet Union, numbering tens of thousands of unique designs was matched only by public demand and their widespread appeal as collectible consumer goods, and unlike another popular collectible – stamps – they were not subject to tightly state-controlled production and distribution (Lewis, 2011).

The creation of *znachki* dates back to 1722, however designs and production were limited, their use restricted to official events, and post-Revolution personal collecting was strongly discouraged (Lewis, 2011). However, the early 1960s witnessed a shift in Soviet policy, coinciding with a programme of de-Stalinisation, leading to a relaxation of restrictions which officially sanctioned and even encouraged individual collecting for the first time (Grant, 1995, as cited in Lewis, 2011). This move coincided with the Soviet space programme and marked a change in the use of *znachki* as souvenirs of Soviet achievements and as symbols of mass participation. Whilst early examples tended towards simplicity, with little variation in design and typically a single colour of enamel on metal, the new status of *znachki* as souvenirs witnessed an explosion in both scale of production and diversity of available designs (Lewis, 2011).

Whilst there are no examples of Space Race *znachki* in the Crowford collection, her examples illustrate the diversity of designs being produced by the 1970s. Lewis (2011) cites three principal categories of *znachki*: memorial, jubilee and souvenir. Miss Crowford collected *znachki* from all three categories, but primarily from the latter. Her memorial and jubilee pins mark the anniversary of the October Revolution and dedications to the memory of Lenin. The souvenir examples are from a variety of sources, featuring museums, heritage sites and points of interest, municipal coats of arms for Samarkand, Gorbатов, Pochinki, Rostov-Veliky and even a badge produced for the youth division of the Water Rescue Society known as the 'Young Osvodovets' (see Figure 5).

The task of supplying tourists with souvenirs posed a problem for Intourist, requiring resources that they simply did not have at their disposal and apathy on the part of manu-

turers given the level of investment required. As 'luxury' products, mass-produced souvenirs for foreign tourists were a low priority (Hazanov, 2016). Miss Crowford appears to have purchased the majority of her souvenirs either at heritage sites such as museums, or from *Beriozka* stores, often located within the Intourist hotels she stayed in. Travellers cheques too were cashed at Intourist Hotels. *Beriozka* stores were a chain of state-run retail shops in the Soviet Union in existence between the late 1950s and late 1980s which sold goods to foreigners in exchange for foreign 'hard' currency or special vouchers available to select soviet citizens (Ivanova, 2013). *Beriozka* shops, catering primarily to tourists, offered souvenirs alongside luxury goods not readily available to the average soviet populace (Browne, 1975; Levitas, 1983). The diaries and associated lists of expenditure from both trips to the USSR, tell us that she used both local and foreign currency to acquire souvenirs suggesting that only certain things were obtainable to foreigners using local currency.

Figure 5. OSVOD enamel and metal lapel badge, by unknown designer, Miss Crowford Collection, National Museums Scotland [A.1990.1176]. (Photo: National Museums Scotland/Author)

Conclusions

This case study provides a useful framework through which to specifically explore Scottish tourism to Eastern Europe during the Cold War, which is largely absent from souvenirs literature, and the role of friendship societies in promoting and facilitating both cultural engagement and travel to communist countries. Previous studies have centred on typologies (Gordon, 1986), on purchase motivations (Belk 1997; Gordon 1986; Wilkins 2011; West, 2019), on purchase behaviour (Kim & Littrell, 2001; Wilkins, 2011), and the meanings of souvenirs (Love & Sheldon, 1998; Collins-Kreiner, & Zins, 2011; Masset, & Decrop, 2021).

However, using the Crawford collection as a case study and the use of diaries as a methodological framework allows for an exploration of the meaning(s) of souvenirs as they shift from private to public collection and help shape our understanding of Miss Crawford as a collector. Moreover, it explores her collection from a new perspective, using the diaries and paper archive to reconstruct her travel experiences, souvenirs collection and sustained engagement beyond the duration of her trips. The scale of the collection, its relative completeness combined with the socio-demographic variables of the collector are unusual in a museological context. In the absence of the collector, an analysis of her travel makes it possible to identify patterns of collecting, to accord meaning to known souvenirs and to discover others.

Miss Crawford's collecting activity spans the breadth of material accumulated in the lead up to, during, and following her various trips and provide evidence of continued engagement and reflection once she had returned home, often over a long period. The annotated lists, notebooks, summaries and retrospective diary entries reflect a continual process of memory recording and archiving, drawing attention to events and objects that continued to hold great importance for her.

Her first trip to the GDR is significant given its early date, showing the early development of a tourism market for westerners. Her two trips to the USSR, in 1973 and 1978, alongside the material she collected and retained and the accompanying ephemera in the archive, reflects the continued opening of the USSR to foreign tourists beyond the western urban centres of Moscow and St. Petersburg or the Black Sea resorts. Her second visit points to an expanded offering and availability of package trips which were broader both geographically and culturally, and to the relative lack of variation in the types of souvenirs that were made available in satellite locations.

From her diaries, we know what she collected, including items in the collection and archive not previously identified as travel souvenirs, even if it has not yet been possible to positively identify and date some items owing to the lack of detail in the lists and diary entries, or in some instances, we no longer have the physical objects. The diaries provide context for the physical items of material culture collected, both items that she bought and things that she was given or obtained as part of the travel experience. They also point to the range of material that was made available for foreign tourists and the conditions of access, including the requirement for hard currency to obtain many souvenirs via points of exchange such as the *Beriozka* stores. This allows us an insight into her collecting practices over a number of decades, and several patterns come to light.

What emerges is a similar vein of collecting, in terms of the types or categories of souvenirs that relate both to the trips described in this paper, as well as to those outwith Eastern Europe (both domestic and international) namely jewellery, postcards, ornaments and paper ephemera. Photographs from her travels are rare, which perhaps explains her fondness for collecting items and ready-made images that were made available to her to remember her trips. Cross-referencing material in the archive with material artefacts highlights some inconsistencies and gaps, whereby some of the souvenirs referenced in the archive are

absent from the collection. Some were distributed as gifts to friends and acquaintances during her lifetime, as is evident in her 1955 diary which details souvenirs acquired by Miss Crawford as gifts and their respective recipients; others may have been subject to a similar process of revision and consolidation as is evident in the written record.

The souvenir turned museum object is often detached from its original context and intended meaning or meanings ascribed and attached to it by the collector who acquired it or the individual who received it as a gift. In the museum context, the collector's hand becomes obscured as the personal collection is fractured through hierarchies of categorisation, separating objects by material and type and distinct from the archive. Here, the Crawford archive fills in some of the gaps necessarily created once the souvenir shifts from private to public realm on entering the museum collection, making it possible to some degree to trace and redefine these items as souvenirs.

References

- Alaszewski, A. (2006). *Using diaries for social research*. SAGE Publications Ltd
- Belk, R. W. (1997). Been There, Done That, Bought the Souvenirs: Of Journeys and Boundary Crossing." In S. Brown & D. Turley (Eds.), *Consumer Research: Postcards from the edge* (pp. 22-45). Routledge.
- Berger, S., & Laporte, N. (2010). *Friendly enemies: Britain and the GDR, 1949/1990*. Berghahn Books.
- Berger, S., & Laporte, N. (2004). John Peet (1915–1988): An Englishman in the GDR. *History*, 89(293), 49–69. <https://doi.org/10.1111/j.0018-2648.2004.00287.x>
- Black Sea Holidays. (1977, February 5). Bulgaria the beautiful. *The Glasgow Herald*, 8.
- Brooke, M. (1972, January 4). A choice that stretches from Pole to Pole. *The Glasgow Herald*, 5.
- Browne, M. W. (1975, September 9). Black Markets Bloom in Eastern Europe Behind Facade of Strait-Laced Marxism. *New York Times*. <https://www.nytimes.com/1975/09/09/archives/black-markets-bloom-in-eastern-europe-behind-facade-of-straitlaced.html>
- Clark, W. (1979, February 5). Rush is on as Scots seek hot new spots. *The Glasgow Herald*, 10.
- Collins-Kreiner, N., & Zins, Y. (2011). Tourists and souvenirs: changes through time, space and meaning. *Journal of Heritage Tourism*, 6: 1, 17 — 27. <http://dx.doi.org/10.1080/1743873X.2010.515312>
- Crowford, E. (ca.1942). [Diary 1942, with later entries from 1942 - 1954]. Miss Crowford Archive (W.MS.2011.122.49), National Museums Scotland, Edinburgh, UK.
- Crowford, E. (1955). [Diary 1955]. Miss Crowford Archive (W.MS.2011.122.63), National Museums Scotland, Edinburgh, UK.
- Crowford, E. (1973 - 1978). [1970s travel notebook]. Miss Crowford Archive (W.MS.2011.122.70), National Museums Scotland, Edinburgh, UK
- Diamond, D. (1955, September 30). Tourist in Democratic Germany. *Democratic German Report*, Newspaper cutting from the Miss Crowford Archive (W.MS.2017.23.79), National Museums Scotland, Edinburgh, UK.
- Forstmann, R. (1955, December 31). [Letter to Miss Crowford]. Miss Crowford Archive (W.MS.2017.23.80), National Museums Scotland, Edinburgh, UK.
- Gordon, B. (1986). The Souvenir: Messenger of the Extraordinary. *Journal of Popular Culture* 20 (3): 135–46.

Carys Wilkins

- Hazanov, A. H. (2016). *Porous Empire: Foreign Visitors And The Post-Stalin Soviet State* [Doctoral dissertation, University of Pennsylvania]. Publicly Accessible Penn Dissertations. 2330. <https://repository.upenn.edu/edissertations/2330>
- Intourist Moscow Ltd. (ca. 1977). *Welcome to the Soviet Union 78, Magnolia Summer Tours* [Brochure]. Miss Crowford Archive, National Museums Scotland, Edinburgh, UK.
- Ivanova, A. (2013). Shopping in Beriozka: Consumer Society in the Soviet Union. *Zeithistorische Forschungen - Studies in Contemporary History*, 10(2), 243–263. <https://doi.org/10.14765/zsf.dok-1534>
- Levitas, G. (1983, July 3). *Shopper's World: Capitalist's Guide to Beriozkas*. *New York Times*. <https://www.nytimes.com/1983/07/03/travel/shopper-s-world-capitalist-s-guide-to-beriozkas.html>
- Lewis, C. S. (2011). From the Kitchen into Orbit: The convergence of Human Spaceflight and Khrushchev's Nascent Consumerism. In J. Andrews & A. A. Siddiqi (Eds.), *Into the cosmos: Space exploration and Soviet culture* (pp. 213-239). University of Pittsburgh Press.
- Love, L. L., & Sheldon, P. S. (1998). Souvenirs: Messengers of Meaning. *Advances in Consumer Research*, 25, 170-75.
- Kim, S., & Littrell, M. A. (2001). Souvenir Buying Intentions for Self versus Others. *Annals of Tourism Research* 28 (3): 638-57.
- Mars, G., & Mars V., (2019). 'Souvenir-gifts' as Tokens of Filial Esteem: The Meanings of Blackpool Souvenirs. In M. Hitchcock & K. Teague (Eds.). *Souvenirs: The Material Culture of Tourism* (pp. 91-111). Routledge.
- Masset J., & Decrop A. (2021). Meanings of Tourist Souvenirs: From the Holiday Experience to Everyday Life. *Journal of Travel Research*. 60(4):718-734.
- McCallum, A. (1983, August 11). *Illness probe launched after Russian tour*. *The Glasgow Herald*, 5.
- McDowell, R. (1960, February 6). *Talking of Holidays*, *The Glasgow Herald*, 12.
- Millar, L. (2010). *Archives : Principles and practices (Principles and practice in records management and archives)*. Facet.
- Murray, T. (1949, January 12). *Special Memorandum*. Thomas Murray Papers (Acc. 9083 Box 5/5), National Library of Scotland, Edinburgh, UK.
- Murray, T. (1950, February 23). *Films of the USSR [Memorandum]* Thomas Murray Papers (Acc. 9083, Box 5/1), National Library of Scotland, Edinburgh, UK.
- Pedersen, S. (2018). Eastbound tourism in the Cold War: the history of the Swedish communist travel agency Folkturist, *Journal of Tourism History*, 10(2), 130-145. <https://doi.org/10.1080/1755182X.2018.1469679>
- Ratcliffe, W. A. (1977, March 2). *Intourist and fire risks*, *The Glasgow Herald*, 6
- Richardson, D. (2016). *Let's go!: A history of package holidays and escorted tours*. Amberley Publishing.
- Richmond, Y. (2003). *Cultural exchange & the Cold War: Raising the iron curtain*. Pennsylvania State University Press.
- Roberts, J. (2000). *Speak clearly into the chandelier: Cultural politics between Britain and Russia, 1973-2000*. Curzon.
- Smith, H. (1974, September 22). *Pin Hobby, Soviet Fad, Is Criticized*. *New York Times*. <https://www.nytimes.com/1974/09/22/archives/pin-hobby-soviet-fad-is-criticized-millions-to-be-produced-badges.html>
- Scotland-USSR Society. (1947). *Executive Committee Minutes [Report]* Thomas Murray Papers (Acc. 9083, Box 5/3), National Library of Scotland, Edinburgh, UK.

- Scotland-USSR Society. (1949 – 1985). Annual Reports. Records of the Scotland-USSR Society (TD1125/2/1), Mitchell Library, Glasgow, UK.
- Scotland-USSR Society. (1957 – 1959). Report of the National Council of the Scotland-U.S.S.R. Friendship Society 1957-1959. [Report] Records of the Scotland-USSR Society (TD1125/2/1), Mitchell Library, Glasgow, UK.
- Scotland-USSR Society (1985). Scotland-USSR Society 1945-1985: A Brief Account [Brochure] Records of the Scotland-USSR Society (TD1125/7), Mitchell Library, Glasgow, UK.
- Sovscot Tours Ltd. (1972, December 30). Caucasus Tours. The Glasgow Herald, 8.
- Sovscot Tours Ltd. (1976, January 26). Go somewhere Different. Go from Glasgow. Evening Times, 2.
- Sovscot Tours Ltd. (1978, September 12). For your Autumn break book October holidays in the U.S.S.R. The Glasgow Herald, 4.
- Starks, M. J. (1972, January 4). Doing your own thing on the Soviet scene. The Glasgow Herald, 7.
- Vladimir boosts Russia's cheap holidays. (1961, September 21). Evening Times, 2.
- West, A. (2019). Transformations of the Tourist and Souvenir: The Travel and Collections of Philla Davis. In M. Hitchcock & K. Teague (Eds.), *Souvenirs: The Material Culture of Tourism* (pp. 112-126). Routledge. 1 Intourist is the Soviet travel agency that arranged foreign travels